

Мурзак
Гисрони иброҳим

БОЗИИ “КИЙ ДОНОСТ?”

Меъ тозуд
21-14.

ИСРОИЛИ ИБРОХИМ

БОЗИИ «КИЙ ДОНОСТ?»

Душанбе
“Маориф ва фарҳанг”
2008

ББК 84 точик 7-4

И - 14

И - 14. Исройли Иброҳим Бозии “Кӣ доност?”. Душанбе,
“Маориф ва фарҳанг”, 2008. 64 сах.

14476 | 106

ISBN 978-9947-58-46-3

© “Маориф ва фарҳанг”, 2008

БОЗИИ «КЙ ДОНОСТ?»

Рўзи истироҳат ҳам фаро расид. Ин дафъа духтарон дар хонаи Шоираину гирд омаданд. Модари Шоира-холаи Ҳидоят дастархон кушод. Рўни он чорто чаппотии гарм ва як коса чургот гузошт. Ин боиси оғози бозии «Кй доност?» шуд.

- Чурғотро дида, гов ба хотирам расид, - ба сухан даромад Латофат, ки имрӯз куртаи чити гулдор пўшида кокулхояшро гирди сар печонида буд.

- Кй дар бораи гов накл карда метавонад?

- Ман! - Шоира худи дар дарс будагӣ барин дастардошт. Гулчехра хандид.

- Ин чо синф не-ку, даст набардошта ҳикоятро гуфтан гир!

- Сар кун, Шоира!

Шоираи камгап ва шармин оҳиста, калимаҳорс бурро талаффуз намуда ба накл сар кард:

— - Ҳашт ҳазор сол боз гов ҳайвони хонагист. Нахуст дар водии Нил, Фурот ва Даҷла бо ёрии говон замин шудгор мекарданд. Одамон ба говон савор шуда мегаштанд, бор мекашониданд. Гов ҳайвони қобил, ором ва беозор аст. Говҳои алои сиёҳчатоб дар як сол то 12-15 ҳазор литр шир медиҳанд. Говони холмогорӣ зоти беҳтарини онҳост. Говони костромӣ, ярославӣ, қалмиқӣ ва гайра зотҳои аслии ин ҳайвони хонагианд.

Дар бораи говон духтарон хеле гуфтанд ва Дилором ба онҳо муроҷиат кард:

- Ба гайр аз гов бо ҳарфи «Г» боз кадом ҳайвони ҳөнагиро медонем?

- Гурба, гүсфанд.

- Акнун кī дар бораи гурба нақл карда метавонад?

Сабоҳат чашмони сиёҳашро калон кушода, ба ҳөзирон нигарист ва сухан ронд:

- Ман китобе хонда будам. Дар он китоб расми ҳафт хел гурбаро тамошо кардам. Гурбаи форсӣ, гурбаи сибирӣ, гурбаи русӣ, гурбаи сиёҳи аврупой... Гурба ҳазорҳо сол боз бо одамон унс гирифтааст. Дар Мисри Қадим гурбаро муқаддас пиндошта, ба ӯ таъзим мекарданд. Дар Аврупо онро таъқиб намуда, шайтонаш меномиданд. Хусусан, аз гурбаи сиёҳ меҳаросиданд. Аммо на ҳайвони муқаддас асту на шайтон. Ҳайвони муқаррарист. Ин афсонаҳоро одамон бофтаанд. Гурба ҳисси шунавоии нозуке дорад. Муш агар ҷунбад, гурба онро ҳис мекунад. Ачибаш ин аст, ки гурба зери садои баланди мусиқӣ бемалол меҳобад. Гурба хеле озода аст. Ҳар тори мӯяшро мелесад. Чащмони гурба тезбин аст.

Вай дар торикиниаб аз одамон бехтар ҳар чизро мебинад. Мӯйлабҳои гурба ба ӯ барои дарк кардани дӯсту душманаш ёрӣ мерасонанд. Гурба бо ин панҷаҳои мулоими худ оҳиста роҳ мегардад ва шикор мекунад. Муш бӯи гурбаро ҳис карда зуд шинҳон мешавад, аз ин рӯ гурба зуд-зуд шустушӯй мекунад.

Холо мо намедонем, ки чаро гурба аз бом меафтаду бо пойхояш рост меистад. Гурба дусти одамон аст. Мардумро аз мушону калламушон начот медиҳад. Агар гурба намешуд, анборҳои галла ба торочи мушон мерафт.

Гурбаҳои «бекормонда» ҳам кам нестанд, лекин ин аз танбалии онҳо нест, балки аз он аст, ки холо муш хеле кам шудааст... Ҳамин қадар медонам дар бораи гурбаҳо.

- Ман бехуда гурбаамро ба Сафар додаам.
- Гурбаи ман сиёҳ бошад ҳам, ба касе зарар намерасонад.

Гап-гапи духтаракон дар бораи гурба идома ёфт. Дилором аз ҷояш хеста ба дугонаҳояш гуфт:

- Бозии навамон хуб будааст. Мо дар бораи.gov гурба чизи бисёр донистем. Дар ин бозихо се кас – Латофат, Сабоҳат ва Шоира голиб баромаданд.

- Бозии ояндаамон – моҳи дигар! – эълон кард Моҳира. – Барои ба ин бозӣ иштирок кардан алифборо донистан, номи ҳайвонҳои хонагӣ, хислати онҳоро омӯхтан лозим!

Духтарон хона ба хона пароканда шуданд. Бозии «Кӣ доност?»-ро дигар бачаҳо ҳам машқ кунанд, хеле фоиданок аст...

АЗ ТАЪРИХИ ГЎСФАНД

- Голибони бозии аввала бекор! Ҳисоб намекунем!...

- Чӣ?! Ҳисоб не, чаро? Мо дар бораи чанд ҳайвони хонагӣ донистем-ку!

- Донистед! Барои чӣ ба ҳарфи Г гурбаро гуфтеду гӯсфандро не?!

- Намедонем, барои ҳамин.

- Фақат номи гӯсфандро донистан, гӯшти онро ҳӯрдан, шири онро нӯши чон кардан кам аст, бояд аз таърихи он ҳам боҳабар бошем.

Чунин сурат гирифтани сӯҳбати бачаҳоро Латофату Шарофат ҷашмдор набуданд. Пас аз мулоҳиза айбашонро ба калла гирифтанд:

- Рост мегӯед, дӯстони азиз! Мо ҷаро гӯсфандро фаромӯш кардем? Албатта, аз нодонӣ. Вақте ки дар бораи ягон ҳайвон маълумоту дониши казоӣ надорӣ, ўаз хотират зуд фаромӯш мешавад.

- Гӯсфандро ҳар рӯз мебинем-ку!...

- Хайр, дар бораи гӯсфанд кӣ нақл карда метавонад?

Аҳрор ҷашмонашро молида биниашро хорида гуфт:

- Ман афсонае шунидаам дар бораи гӯсфанд.

- Афсона аҷоиб бошад, бигӯ, то бишнавем. Аҳрор ба сухан даромад:

Подшоҳи бадқаҳр Пелий ба ҷавонмард, ки Ясон ном дошт, супориш дод, ки аз Рунои тиллой пӯсти

гӯсфандро орад. Руно дар Колхидаи дурдаст, дар шоҳи булути азиме овезон буд ва онро аждаҳо пособонӣ мекард.

Ясон бо дӯстонаш ба киштии «Агро» шино мекарданд ва аз ҷандин роҳҳои пурхатар бо азобу машаққат то Колхида расиданд. Он ҷо Эта подшоҳ буд. Ӯ дуҳтаре дошт – Медеяни ҷодугар. Медея Ясонро дида ӯро дӯст дошт, ба вай дасти ёрӣ расонд ва аждаҳоро афсун намуд. Ясон пӯсти гӯсфандро гирифта ба ватанаш баргашт.

Аз ин қисса маълум мешавад, ки юнониҳо ба воситаи Баҳри Сиёҳ ба Гурҷистони Ғарбӣ (Колхида) омада гӯсфанди серпаши қиматбаҳоро бурдаанд. Гӯсфандон даҳҳо аср боз дар Ассирия ва Месопотамия парвариш меёфтанд. Дар замонҳои қадим ҳам пашми гӯсфандро қадр мекарданд. Бо мурури замон вақтҳое ҳам шуд, ки одамон гӯсфандро муддате фаромӯш карданд. Фақат 400-500 сол муқаддам боз таваҷҷӯҳи одамон ба гӯсфанд ҷалб гашт. Дар Испания гӯсфандро меринос мегуфтанд, ки маънояш ба русӣ «бродячий» буда, ба тоҷикий оворагард ё ҳайвони сарсаригард мебошад.

Испаниҳо ба касе гӯсфанд намефурӯҳтанд, фақат пӯсти онро ба савдо мезаданд. Ин кор ба испаниҳо фоидай калон меовард. Асри XVIII гӯсфандони испанӣ ба дигар мамлакатҳои Аврупо низ оварда шудаанд ва гӯсфандони испаниро ба дигар зотҳои гӯсфанд омехта ба иқлим мутобиқ соҳтанд. Дар Франсия гӯсфанди зоти нави Ромбулие

ба вучуд омад, ки пашми маҳин ва хушсифат дошт. Аз чунин гӯсфандон аз 5 то 20 кг пашм мегиранд. Ромбулие ба Австралия ҳам роҳ ёфт. Ҳоло дар он ҷо 160 миллион сар гӯсфандони маҳинпашм ҳастанд. Умуман дар рӯи замин як миллиард сар гӯсфанд аст.

Шумо гӯсфандони қарокӯлиро диданд? Аз онҳо телпак, гиребони палто, пӯстинҳои хушнамо медӯзанд. Ин хел гӯсфандон аз замонҳои хеле қадим дар Осиёи Миёна, дар диёри мо вучуд доранд. Пӯсти ин хел гӯсфандон сиёҳ, зардҷаи тилломонанд, нуқрафом, ҳатто гулобиранг мешаванд. Гӯсфандони романовӣ 5-6 сарӣ барра медиҳанд, то нӯҳ сар зоидани ин хел гӯсфандонро одамон диданд. Гӯсфанд шир медиҳад (аз 200 то 500 лигр дар як сол). Ин микдор он қадар ҳам бисёр нест, аммо шири гӯсфанд серравған аст. Аз он паниру бринза ва ғайра тайёр менамоянд. Гӯшту равғани думбаи гӯсфандро шумо ҳӯрдаед ва медонед, ки он чӣ хел бомазза аст.

Гӯсфандони тоҷикии моро дуруштпашм меноманд, ки онҳоро шумо дар ҳар ҳонадон мебинед. Гӯсфандони думбакалони ҳисориро кӣ надидааст?— бо чунин савол ҳикояшро ба охир расонд Аҳор ва гӯшашро хорида ба ҳозирон нигарист ва гӯё донистан меҳост, ки нақли ӯ ба рафиқонаш чӣ таассуроте бахшида бошад?

Бачагон, ки гӯсфандро ҳар рӯз медиданду гӯшташро меҳӯрданд, ширашро менӯшиданд, аз надонистани таърихи он гӯё шарм дошта сукут варзиданд.

Шоира хомӯширо халалдор намуд:

- Агар ман ҳам дар бораи ҳайвоноти хонагӣ китобе медоштам, булбулакам меҳонд.

- Бо забони тоҷикӣ чунин китоб нест, дугонаҷон!

- Ба гап ҳамроҳ шуд Гулҷеҳра, - агар ҳоҳиш бошад, ба забони русӣ китобе ёфта мставонӣ...

- Русихонӣ осон не!

«Ба ҳар коре, ки ҳиммат баста гардад,

Агар хоре бувад, гулдаста гардад».

Ин байтро гуфта Аҳрор ба охири сӯҳбати бачаҳо нукта гузошт.

- Бозии навбатӣ моҳи дигар! – эълон кард Латофат. Ҳуршед аз ҷояш ҳеста илова кард:

- А, Б, В, Г, Д...

- Ҳайвонеро номбар кунед, ки бо ҳарфи Д сар шавад ва дар бораи он нақл кунед! – ба муаллимашон тақлидкунон супориш дод Сӯҳроби камгап. – Имрӯз ғолиби бозӣ – Аҳрорҷон!... Офарин!!!

Бачагон аз он ки дар бораи гӯсфанд нақлҳои аҷоибе шуниданд, бо рӯҳи болида хона ба хона пароканда шуданд ва ба Аҳрор ташаккур гуфтанро ҳам фаромӯш накарданд.

ДӮСТИ ВАФОДОР

Бачаҳо ҳикояҳоро дар бораи буз, ғов ва гурба шунида, доир ба ин мавзӯъ сӯҳбат оростанд. Шартҳои бозиро Шарофат ба ҳозирон арз кард. Нозими кунҷӯб лабонашро қаҷ карда эрод гирифт:

- Худатон гуфтед, ки аз рӯи «Алифбо» бояд муайян кунем. Барои чӣ «Алифбо» аз ҳарфи А сар мешаваду шумо нақлро аз ҳарфи Б (буз) сар кардед?

- Ба ҳарфи А ҳайвоноти хонагӣ нест-ку?!-Нозим музafferона баланд хандид ва фикрашро идома дод:

- Тартиби ҳарфҳоро намедонед. «Алифбо» бо ҳарфи А сар мешавад. Асп ҳам ҳайвони хонагӣ аст. Бозӣ аз ин ҳайвон бояд оғоз меёфт.

Духтарон ҳайрон монданд ва Нодира аз Нозим илтимос кард:

- Гапат рост. Мо аспро аз хотир фаромӯш кардем.

- Аспро – ҳайвони калонтарин, зеботарин ва зӯртарини хонагиро аз хотир баровардед. Э, қанд занед...

- Ҳайр, мо гунахгорем. Ту ҳам акнун аъзои бозии «Кӣ доност?» мешавӣ, агар дар бораи асп чизе гуфта тавонӣ...

- Ман ҳоло китобе нахондаам. Аммо аспро кӣ намедонад?

- Донӣ, нақл кун, то мо гӯш кунем.

- Асп ҳайвони хонагии гуногунранг аст. Одамон ба он савор шуда ба манзил мерасанд, бор мекашанд. Аспҳо дар ҷангҳо иштирок кардаанд. Аскарон ба аспҳо савор шуда шамшер мезаданд, душманонро сар мебуриданд...

Нозим дигар чизе нагуфта ҳомӯш монд. Аккае лаби бом нишаству садоҳои аҷоибе баровард ва ин

садо ба бачаҳо илҳом бахшид, ки ба сухан даромаданд:

- Давоми ҳикояро дар бораи асп аз акка шунавем?

- Шояд акка ҳам чизе донад, аммо забони ўро монамефаҳмем.

- Худи асп ҳам воқеаро ҳис карда, шиҳа мекашад ва соҳибашро аз ҳодисае огоҳ менамояд.

- Аспи Рустами достон бо дандонҳояш сари душманонро меканд, бо пойҳояш онҳоро саркӯб мекард.

- Рахшро мегӯй-а?

Мирзочон, ки ба сӯҳбати бачагон гӯш ба қимор буд, чилави суханро ба даст гирифт:

- Дар бораи аспҳо садҳо китобҳои илмӣ ва адабӣ навишта шудааст.

- Мирзо аз синфи шаш-дия, китоб хондагӣ, бисёр медонад!-касе худро сафед карданӣ шуда миёни сухани Мирзочонро шикаст.

- Дар бораи аспҳо қиссаҳо, афсонаҳо, шеъру достонҳо, сурудҳо оғарида шудааст.

Ҳазорҳо сол аст, ки асп дӯсти вафодори инсон мебошад. Аспҳо ҳам дар водӣ, ҳам дар кӯҳу сахро, ҳам дар шимоли дурдаст ба инсон хизмат менамоянд. Бештар аз 200 хел зоти аспонро мо медонем. Аспи аз ҳама зебо зоти арабист, ки асрҳои IX-XI дар нимҷазиҷаи Арабистон парварииш кардаанд. Сиҳоро аспони тезӣ (арабӣ) меноманд. Ба аспҳои тезрафтору чобуки тозӣ аспҳои англисӣ баробар шуда

метавонанд, ки аз зоти аспҳои туркманий ба дунё омадаанд. Ин хел аспҳоро аспҳои будёновӣ меноманд. Дар Россия аспҳои орловӣ шӯҳрат доранд.

Солҳои 20-ум аспҳои пуркувати боркаш дар мамлакати мо ба дунё омаданд. Чунин аспҳои боркаш дар Аврупои Фарбӣ низ бисёранд. Дар ватани мо зиёда аз 50 хел аспон ҳастанд. Шояд баъзеҳо гумон кунанд, ки ҳоло дар замони поезду самолёт, вертолёту мототсикл асп чӣ лозим. Аммо ҷойхое ҳастанд, ки он ҷо на мошин мегардаду на поезд ва аспон нақлиёти ягонаву беҳамто мебошанд. Гӯшти асп ва мӯи он ба одамон лозим аст. Аз шири асп қимиз тайёр мекунанд, ки барои табобати касалиҳои гуногун шифобаҳаш аст. Иштироки аспонро дар бозиҳои спорти ҳамаатон диданд. Чӣ хуш аст, тамошои асптозӣ!

Нақлу сӯҳбат дар хусуи аспон дер идома ёфт. Нозим дар ҳакиқат дар ин бозӣ ғолиб омад, чунки дар бораи аспон нақлҳои аҷоиб медонист.

Бачагон ба ӯ бо ҳасад менигаристанд, ки вай ҷӣ хел доно аст.

Вақти хонаравӣ ҳам шуд. Бачаҳо хестанд ва Шоира ногаҳон аз Латофат пурсид:

- Бозиро кай давом медиҳем?

- Пас аз як моҳ.

- Эҳ-ҳэ! Ҷӣ қадар вақти бисёр интизор шудан лозим меояд?!

- Бозии оянда аз қадом ҳарф сар мешавад? – савол дод Рустам.

- Худат медонӣ-чӣ?
- Ана худат фикр кун. Мо то кадом ҳарф омадем?
- А, Б, В, Г... асп, буз, ба ҳафи В ҳайвони хонагӣ нест, ба ҳарфи Г гурбаро донистем. Гов, гӯсфанд.
- Ба ҳарфи А боз як ҳайвони хонагӣ ҳаст!- Алишер ғолибона эълон кард.
- Нест, нест!... – фарёд заданд бачаҳо.
- Кобӣ – меёбӣ...

Бачаҳо бо дили ноҳоҳам хона ба хона пароканда шуданд ва гӯё ҳама дар фикри он буданд, ки кадом ҳайвони хонагӣ боз бо ҳарфи А вучуд дошта бошад?

ҲАМРАНГИ ГАНДУМПОЯ

Он рӯз офтоб ниҳоят гарм буд, бинобар он бачаҳо карор доданд, ки бозии навбатиро дар боғи бобои Сангинмурод гузаронанд. Набераи бобо-Асрор ҳам аъзои ин бозӣ ба ҳисоб мерафт ва ӯ дӯстонашро ба меҳмонӣ даъват карда буд.

Бачагон вориди бог шуданду аз шоҳи дарахти тути калон садои «пит-пилиқ»-и бедонае ба гӯш расид.

Дар шоҳи тути калон чанд қафаси рӯпӯш оvezon буд. Ва аз бозии паррандаи дохили он қафасҳо алвонҷ меҳӯрданд ва питир-питири бедона шунида мешуд.

Асрор аз чойники кӯҳна ба обхӯраки бедонаҳо об рехт. Латофат ба гӯши Шарофат пичиррос зад:

- Ба ҳарфи Б – бедона...

Сухани дұхтаронро Акрам шунида, гүфт:

- Ана, ба ҳарфи Б паррандаи хонагй будаст-ку?!

Дар бораи ин паррандаи хушхон, ки барои дилхушии одамон дар қафасҳо нигоҳ дошта мешавад, касе ягон калима намедонист.

Дарвозаи дутабақай бөг боз шуд ва бобои Сангинмурод бо чехраи күшод бачаҳоро пазирой кард.

Акрам дигар бобояшро ба давом додани суханаш имкон надода илтимос кард:

- Бобочон, мо бозии «Кій доност?»-ро ин чо давом медиҳем. Ба ҳарфи Б бедона меояд, аммо ҳеч кадоми мо дар бораи ў чизе намедонем.

- Ман бедонабозам, на бедонашинос!

- Наход бедонабоз шуда, дар бораи он чизе надонед?

Бобо қашманашро нимпүш карда, гүё ба хаёл рафт. Баъд рўмоли миёнашро күшода рўи болишт гузошт ва худ болои кўрпачаи мулоим боҳузур нишаста ба гап даромад:

- Бегоҳй ва субҳи содик дар чаманзор ё аз галлазорони нопайдоканор овози «пит-пилик» ба гўш мерасад. Баъд аз дур чунин овоз такрор меёбад. Ин садои хониши бедонаҳост, ки бо ҳамдигар гуфтугӯ мекунанд. Бедона хеши хеле дури мургони хонагй мебошад.

Бобо аз چояш хеста қафаси дар шохи тути калон бударо гирифт ва рупӯши онро бардошта ба бачагон фахмонд:

- Бинед, рангаш зардчаи сиёҳчатоб асту тобиши пояи гандумро ба хотир меорад. Ин ранг ӯро дар галлазор аз душманонаш пинҳон медорад. Бедона пеш-пеши поят мегардаду онро намебинӣ! Умуман ин ба ном парранда асту бештар давида мегардад. Зимистон ба Африка ё Осиёи Фарбӣ меравад. Бедонаро ҳам дар Европа, ҳам дар Осиё ва ҳам дар Африқо барои гӯшти бомаззааш шикор мекунанд. Дар Мисри қадим бедонаҳоро маҳсус парвариш мекарданд. Мо инро аз тасвирҳои қадима, ки байни онҳо расми бедона ҳам ҳаст, медонем.

Як замоне бедона ҳам қариб аз хотири одамон фаромӯш шуда буд. Баъд Япония нахустфермаҳои бедонапарварӣ ташкил кард, ки соле садҳо ҳазор бедона ва даҳҳо миллион дона тухми онро мегиранд.

Дар Япония бедонаҳои «гунг» парвариш карда мешаванд. Ин зот «пит-пилиқ»-и анъанавиро намедонанд, фақат ким-чӣ хел фишшос мезананд. Аз чунин бедонаҳо навъҳои дигаре бароварданд, ки соле 200-300 дона тухм мекунанд. Вазнашон 100-120 грам аст. Бедонаҳо зуд ба қафас одат мекунанд. Ин паррандаи хурдҷӯсса дер ё зуд баробари ҳайвоноти хонагӣ ба одамон манфиати калон ҳоҳад расонд.

Бобо суханашро ба охир расонд ва гулӯ афшонда пиёлаи чойро ба даст гирифт. Акрам ба дӯстонаш рӯ овард:

- Дар ин бозӣ кӣ ғолиб?

Ҳама ҳандида бо як овоз гуфтанд:

- Бобои Сангинмурод ғолиб!

Вақте ки ҳама аз дарвоза мебаромаданд, бедонаҳои бобо гӯё аз омадани бачаҳо хурсанд буданд, ба як овоз «пит-пилиқ»!» – гӯён падруд мегуфтанд.

ГАВАЗН

Раъно китоби забони тоҷикиро варак гардонда алфавитро ёфта ҳонд ва ба ҳамсинфонаш гуфт:

- Ба ҳарфи Г-гурба, гов ва гӯсфандро донистем.

Гавазн-ҷӣ? Бачаҳо Раъноро печонда гирифтанд.

- Гавазн-а?, рост мегӯй. Гавазн ҳам ҳайвони ҳонагӣ-ку!

- Ҳонагӣ бошад ҳам, аз мо касе онро надидаст.

- Ман дар кино дидагӣ...

Ҳамин тавр бозӣ имрӯз бо ҳоҳиши бачаҳо дар синф сар шуд, чунки муаллими табиатшиносӣ Гулсуман Алиева бемор буд.

Ногоҳ садои занги мактаб баланд гашт ва ба синф муаллими адабиёти тоҷик Шералий Саид дохил шуд. Пас аз ба ҷо овардани қоидai одоб, меҳост ба фаҳмондани қоидai нави грамматика оғоз намояд. Рофеъ ва Раъуф баробар ба муаллим арзи муддао карданд. Яъне дарси асосиро ба сӯе бигзореду дар бораи гавазн ба мо нақл кунед. Муаллим шарт гузошт:

Агар дарси имрӯзаро дар хона мустакилона хонда оед.

- Мехонем, меҳонем... фарёд заданд бачаҳо.

Муаллим аз синф баромада пас аз чанд дақиқа дар даст як варак қоғази калон вориди синф гардиҳ, ки дар он расми гавазни чанбаршоҳ тасвир ёфта буд. Яке аз гавазнҳо алаф меҳӯрду дигаре ба ким-қадом нуктаи дур нигоҳ мекард.

Шералий Саид дикқати шогирдонро ба расм ҷалб намуда нақл оғоз кард.

- Ҳанӯз касе кай ба одам ром шудани гавазнҳои шимолиро гуфта наметавонад. Аммо медонед, ки ин ҳайвони пуркуввату пурбардошт ба ҳёти одамони шимолӣ чӣ аҳамияте дорад. Дар тундраи дурдаст гавазнҳо ғов, асп, гӯсфанд ва гайраро иваз мекунанд. Гавазн бор мекашад. Одамон онро саворӣ мекунанд. Гавазн – ин гӯшт, равған, шир, пашм, либоси гарму нарм аст. Тибити гавазнро гӯё маҳз барои шимол оғаридаанд. Паҳми он бешамто аст. Ҳар як тор мӯи ин ҳайвон ба якдигар саҳт ҷаспидаю мустаҳкам аст, ки хунукиро намегузаронад.

Сармо ба 50-60 дараҷа расад ҳам, гавазн шарво надорад. Зимиstonи тундра дароз, ҳӯроквории ҳайвонот кам аст, гавазн бошад ба он ҳаноат мекунад.

Барои дар тундра зистан тобистон аз ботлоқзорон, зимиston бошад аз рӯи барфу яхзор гузашта тавонистан лозим аст. Ягон ҳайвони хонагӣ дар чунин роҳ ҳаракат карда наметавонад, ба ҷузъ

гавазни шимолӣ. Гавазн хеле даванд аст. Вай 50-60 кг борро бардошта дар як соат 10-12 км роҳ менваймояд. Аз дарёву кулҳо шино карда мегузарад. Дар тундра бехато роҳҳои лозимиро ёфта ба хонаи сожибаш меравад. Одамон гавазнҳоро ром карда хато накардаанд. Вай хизматгори beminnati мардум аст. Дар ватани мо фермаҳои гавазнпарварӣ мавҷуд аст, ки дар онҳо миллион сар гавазнҳо парвариш меёбанд.

Муаллим нақлашро пиromуни гавазн ба поён расонд. Касе аз шогирдон намечумбид, факат Раъно китоб варак мезаду алфавитро меҳонд. Вай даст бардошта гуфт:

Дар бораи гавазнҳо нақли хубе шунидем. Чӣ жеҳӣ ҳайвонҳои ачибе будаанд дар дунё. Бозиро идома мебиҳем. Ҳоло ғолиби бозӣ кист? – савол доду ҳандида ба бачаҳо нигоҳ кард.

- Муаллимон ҳам ба бозии мо шарик шуданд.
- Ғолиб Шералий Сайд!...
- Г тамом шуд. Ғов, гурба, гавазн, гӯсфанд.
- Боз чӣ?
- Д! – касе мад кашид. Ба ҳарфи Д ҳайвони хонагӣ чест!

Пас аз ҷустуҷӯю майнаобкунӣ Нозим бо ифтихор фарёд кашид:

- Ба ҳарфи Д дурроҷ меояд.

Касе дар бораи дурроҷ чизе намедонист. Гӯё барои бозии навбатӣ мавзӯъ ҳам ёфт шуд ва бачаҳо

«Дурроҷ, дурроҷ!» – гүён хона ба хона парранда шуданд.

Китоб ёфта хондан лозим, то ки дар бозии оянди голиб шавӣ...

ДУРРОҖ

Дар ягон китоби тоҷикӣ дар бораи дурроҷ ном парранда хабаре нест.

Барои он ки дурроҷ паррандаи хонагӣ нест!..

- Ман дар як китоб хондам, ки дурроҷ паррандан ҷангалий аст. Лекин дар ҳар беша ўро мебинем, - ба касе гап намедод Фарҳоди сергап.

- Хайр, дар бешазор набошад, дар хона набошад пас дар бораи ба ин парранда чӣ гуфта метавонӣ?!..

- Дар ҷангалистони одамногузар ҷойҳои хилимат лона дорад. – Фарҳод суханашро идома дод.

Бачаҳо, ки чизе дар бораи ин парранда намедонистанд, ҳомуш ба даҳони ҳамсинфашон менигаристанд. Мехостанд, ки ҳарҷӣ зудтар дар бораи боз як парранда маълумот дошта бошанд.

- Хайр, гал зан!

- Гӯш кунед, дурроҷ гӯшти ширин ва болаззате дорад. Аз ин сабаб сайёдон ўро ба доми худ гирифтгор мекарданд. Ҳусусан шикорчиёни шӯҳратпараст! То ки дар ҳавлиашон ҷӯҷай дурроҷ аввалин бор гонгу гузор мекард.

Ҳоло фермаҳои бисёр. Баъзан ҷонде аз ин паррандагонро ба беша сар медиҳанд. Ба он

бешазороне, ки як замоне дурроҷҳо он ҷо мезистанд, то ки ин паррандаи зебову фоидаовар бештар афзояд.

Лекин мақсади ташкил кардани фермаҳои дурроҷпарварӣ дар он аст, ки мисли мурғон аз ӯ тухм за гӯшт бигиранд. Вай паррандаи хонагӣ шавад.

Дуррсҷ ҳоло паррандаи хонагӣ нест, вале умед ҳаст, ки вай рӯзе мисли мурғон ба одамон пурра унс мегирад.

- Ана ҳамин дар бораи дурроҷ! – Сухан кӯтоҳ кард **Фарҳод**.

Дар ин бозӣ бе гуфтугӯ **Фарҳод** ғолиб омад, зороғайр аз ӯ касе чизе намедонист дар бораи дурроҷ.

Мехостанд ҳама ба хона раванд. Дар ҳамин асно Муҳаббати кулҷарӯй фарёд зад:

- Чӣ ҳел вайрон??!

- А. Б, В ва гайра – а?

- Ҳа!

- Пас ба ҳарфи В ҳайвони хонагӣ – вашак аст!

- Намедонем, намедонем!...

- Бори аввал мешунавем. – **Фарҳод**, ки ғолиби бозӣ буд, бо ҳасад ба Муҳаббат нигариста гуфт:

- Вашакро ту медонӣ!

- Ман?! Албатта, факат дафъаи дигар иакл мекунам. Расмашро ҳам меорам. Бачаҳо ҳомӯш монданд. Охир, чӣ ҳел мешавад, ки вашақ ном ҳайвони хонагиро надонанд.

Вашақ, вашақ...?!

ВАШАҚ

- Аз очам пурсидам, ки вашақ чист? – Ман вашақ-пашакатро намедонам, боз ин гапи навро аз кучо ёфта омадй?!- гүён очам ба ман дўғ зад ва каме истода маслиҳат дод:

- Рав, аз дадаҷонат пурс.

- Барои чӣ лозим шуда монд? Ҳоло номаш чӣ буд? Ҳа, вашақ... не, не писарам, ба хотирам нест. Рав, аз китобхона ягон китоб ё маҷаллаеро варақ зан! – маслиҳат дод ба ман дадаҷонам.

Ҷӯраам Раҳимбой аз ман пурсид:

- Номи русияш чӣ бошад?

- Ба лугати тоҷикӣ-русӣ нигаристам: вашақ – норка!

- Э, сабил, гиребони палтои очам аз пӯсти вашақку! Факат худашон ба дугонаҳояшон таъриф мекунанд, ки чунин палтои гиребонаш «норка»-ро боз кӣ дорад?

- Донистам, ки вашақ чист.

- Хайр, дониста бошӣ, бифармо мо ҳам дар дарёи дониши туҷаввос шавем, баҳра барем! – гуфт Лоик.

- Вашақ ҳайвончай пойкӯтоҳаки серҳаракат ва сергайрат аст. Зери решаҳои дарахтон ё ҷои хилватеро мечӯяд. Бе об вашақ зиста наметавонад. Ӯ шиновари хуб аст. Байни панҷаҳои поящ пардаҳои шиноварӣ дорад. Вашақ ҳам дар об ва ҳам дар хушкӣ барон худ ҳӯрок пайдо карда метавонад. Баъзан меваҳоро ҳам меҳӯрад.

Лоиқ музafferона ба ҳозирон нигарист, ки маңояш «бинед дар бораи вашақ чиҳо медонам ман» буд.

Имрӯз ўғолиби бозист.

- Бозии дигар? – касе аз қафо ғурунгос зад.

- Ҳо, ҳо, бозии нав чӣ?

- Намегӯям. Ҳар кас худаш аз рӯи алифбо номи ҳайвони хонагиеро ёфта дар бораи он ҳикояе хонда меояд – чунин қарор доданд бачаҳо.

ХАШГАВ (ҚҰТОС)

Борон беист меборид. Дар чунин рұзҳои боронй аз күчагардй хонаи тозаву озода нишаста қиссашунавй гуворотар аст. Бинобар он бачаҳо қарор доданд, ки бозии «Кій доност?»-ро, ки муддати мадид идома дошт, ба он шаклу мазмуни нав дода дониши ҳамдигарро доир ба табиат, ба хусус дар бораи ҳайвоноти хонагй бисанчанд, ки чиҳоро медонанд.

Наргис ҹашмони булутиашро ба нұқтае дұхта гуфт:

- Кадом ҳайвони хонагиро медонед, ки вазнаш як тонна асту юбқапұш.

Дугонаҳо бо ҳайрат ба ҳамдигар нигаристанд. Касе намедонист, ки кадом ҳайвони хонагй юбқапұш бошад.

- Ин хел ҳайвон нест!

- Дар хаёли ту чунин ҳайвон пайдо шудагист?
Махсали андешаҳост!

- Сари ҳарфашро бигүй!
- Сари ҳарфи номаш К.
- Хе-хе... ха, ха, ха...
- Хар!
- Хар яктонаагӣ намешавад.
- Хар юбка намепӯшад.
- Ин тавр бошад, намедонем! Намедонем, намедонем!...
- Ёфтам, ёфтам! – бонги шодӣ зад Шералии камгапи кунҷкоб.
- Бигӯ!
- Хашгав! Дар луғат хашгав ва қӯтос кам номбар шудааст!

Чунин ҳайвонотро дар Тибет воҳӯрдан мумкин аст. Дар шароити хеле душвор ин ҳайвон зиндагӣ мекунад. Ӯ ба барфу сармои қаторкӯҳҳои Тибет хеле тобовар аст. Қадаш ду метр, вазнаш ҳазор кг.

Шоҳони пуркуввати якметра дорад. Либоси хашгав ачиб аст. Паshmҳои он дароз аст ва ҳайвонро аз хунукиҳои тоқатфарсо нигоҳ медорад. Ҳамин дарозии «либоси» қӯтос юбкаро ба хотир меорад. Чунин «юбка»-имконият медиҳад, ки ин ҳайвони паҳлавонҷӯсса дар рӯи барф чаридা, хобида рӯз гузаронад.

Қӯтос бо сумҳои хоршиканаш барои худ аз зери барфу ях ҳӯрок пайдо мекунад. Рӯи барфу ях ба юбкааш печида мехобад.

Мардуми Тибет се ҳазор сол муқаддам хашгавро ба худ ром кардаанд. Барои ин ҳайвони орому беозор

на хошок тайёр кардан лозим асту на огили гарм барои зимистон.

Хашгав бошад ба одамон барои бофтани либоси гарм пашм (аз ҳар сари ин ҳайвон се кг пашм), шир (соле 500 кг) (кам бошад ҳам серравған аст), медиҳад. Аз роҳҳои пурпечу тоби қӯҳистон то яксаду панҷоҳ кг бор мекашонад.

Хашгавро дар Алтай, Бурятия, Қирғизистон ва Тува дидан мумкин аст. Дар Муғулистан ва баъзе мамлакатҳои Осиё ҳашгав парвариш менамоянд.

Ин ҳайвон хеле ором ба мардум хизмат менамояд, мардум ҳам ба ў дилбастагие доранд.

- Ана ҳамин қўтоҳакак дар бораи ҳашгав, - суханашро ба охир расонид Шералий.

Борон монд. Офтоб аз зери абр рӯяшро нишон дод. Бачаҳо рӯи ҳавлии тозаву обзада баромаданд.

Қарор доданд, ки китоб варак зананд ва ба ҳарфи X ҳайвони хонагиро биёбанд. Марзия фарёд зад:

- Хар! Хар-рр!
- Бале, хар! Аммо дар бораи вай чихо медонем?
- Ҳама ба даҳон об гирифтанд...

ХАРИ ТАНБАЛ

Ҳамин тавр мегӯянд, баъзеҳо барои таҳқири ягон шахси танбалу коҳил ва танпарвар. Вале бовар кунед, ки ин беадолатист нисбат ба ҳар, ба ҳайвони

хонагий мөхнаткаш, ки мо ба ўодат кардаем, - сухан оғоз кард муаллими табиатшиносии мактабамон Раҳим Бобоҷон.

-Аммо хар на гарданшах асту на танбал – ба гап ҳамроҳ шуд Санавбари қулчарӯй.

- Рост мегӯй, - муаллим фикри шогирдашро идома дода:

-Тахминан шаш ҳазор сол боз хар ба одам садоқатмандона хизмат мекунад.

- Онро маркаб ҳам мегӯянд. Одамон онро барои боркашонӣ ва саворӣ истифода мебурданд. Нахуст онро дар кучо ром кардаанд, ҳанӯз номаълум аст. Шояд дар Мисри қадим бошад, зоро дар Африқо ҳанӯз кам бошад ҳам харони ваҳшӣ мавҷуданд.

Албатта, ба ҳайвони хонагӣ табдил додани харони ваҳшӣ кори осон набуд. Маркаб ҳайвони зирақу ҳушӯр, тарсончаку эҳтиёткор буда, зудбовар нест. Ба ҳаргалла наздик шудан душвор. Онҳо тез рамида роҳи гурезро пеш мегиранд. Вале инссон ба ҳар кор қодир аст. Вай маркабро ром кард ва ба ҳайвони хонагӣ табдил дод.

Ҳар ҳайвони пурқувват ва ба ҳар шароити душвор тоқатовар мебошад.

Макони зисти харон биёбон ва даилт аст, ки он ҷо на ҳамеша ҳӯрокворӣ фаровон аст. Дар чунин ноҳияҳо факат аввали баҳор рустаниҳои тару тозаро пайдо кардан мумкин аст. Баъд, алафҳо ҳушк мешаванд ва харони ваҳшӣ ба он қаноат мекунанд.

Ана ҳамин камхӯрокӣ ва қаноатпешагии онҳо шояд сабаби зуд хонагӣ шудани онҳо бошад.

Маркаб қариб баробари асп давида метавонад. Онҳо то 50-55 км/соат медаванд ва масофаи дурттарро нисбат ба аспон тай карда метавонанд. Чунин ҳам шудааст, ки ҳари тарсида то 65 км роҳро дар як соат тай намудааст.

Дар зарфи шаш ҳазор сол маркаб барои инсон ҷӣ корҳоеро, ки накардааст. Одамон бо он борҳои вазнинро мекашонданд. Аз роҳҳои қасногузари биёбону пайраҳаҳои кӯҳсор ҳар масофаҳои дурро тай мекарду бор ва одамонро ба манзил мерасонд. Замин меронду ғалла мекӯфт – меҳнати инсанро сабук мекард. Барои сохтани қасру пирамидаҳои Миср бо ҳарон сангҳои калонро мекашонданд. Ба ивази кори пурмашаққати тамоми рӯз зери офтоби тафсон бачовардашуда ба ҳар бегоҳӣ як дарза алафи хушк медоданд. Ин факат як мисоли хеле оддӣ. Одамон дар замонҳои гуногун ва дар мамлакатҳои мухталиф аз гӯшт ва шири ҳар истифода мебурданд ва барои худ хӯрокҳои болаззат тайёр мекарданд.

Баъд рафта-рафта ҷои ҳарро асп гирифт. Вале дар замони мо ҳам ин ҷонвари қаллакалони гӯшдароз ба одамон хизмат мекунад.

Дар Кафкоз, Осиёи Миёна, дар Франсия, Юнон, Испания, Камерун маркаб ёрдамчии беминнати мардум мебошад”.

Раҳим Бобоҷон суханашро ба охир расонд, vale бачаҳо хеле ҳомӯш буданд, az афташ дар андеша афтоданд, ки ҳар ҳам таъриху саргузашти ачибе доштааст.

Ҳомӯширо Сӯҳроб вайрон кард:

- Дар деҳаи мо ҳам ин ҷонвари заҳматкаш қариб нест шудааст. Фақат амаки Асомиддин як ҳари қалони даванди сиёҳ дорад. Порсол бо ҳари Тошмурод пойга монданд...

- Ҳари сафеди Исматулло – чӣ? – касе ба гап ҳамроҳ шуд.

Муаллим дид, ки доир ба маркаб бачаҳо бисёр гуфтанианд, инони суханро ба дasti ҳуд гирифта:

- Дуруст мегӯед, бачаҳо, ҷанд сол пеш дар ҳар ҳавлии тоҷик ҳару асп буд. Ҳоло кам шудааст. Саршумори онҳоро зиёд кардан лозим. Онҳо хизматгори беминнатанд ба одамон.

ҲАРГӮШ

- Ба ҳарфи X боз номи як ҳайвони ҳонагӣ сар мешавад. Кӣ медонад?

Ба бозии «Кӣ доност?» Норӣ, Кутбия, Ҳусния ва Бахтинисо низ ҳамроҳ шуданд.

- Ҳӯш, кӣ ба ҳарфи X ҳайвони ҳонагиро номбурда метавонад? – гӯён такрор намуданд саволи ба ҳама фаҳморо.

Кариб хама даст бардоштанд. Албатта, ҳоло харгушпарварӣ дар авҷ аст. Ба қадом хонаи деҳотие сар нахалонед, дар қуттиҳои маҳсус ҳайвони гӯшдароз ором нишаста сабзӣ ё алаф меояд, ба касе «кордор» нест. Бе парво кавша мекунад. Ин ҳайвони хонагӣ ҳаргӯш ном дорад. Ҳайвони ачиб аст ҳаргӯш. Онҳоро ба даст гирифтан, пашми маҳин ва нозукашонро навозишкорона молидан мумкин. Ҳаргӯш ҷашмони кало-калони зебо дорад. Чун ҷароғи фурӯзон. Ҳайвони зебост ҳаргӯшчаҳои мо. Ин суханҳоро Норӣ мегуфту дигарон бо рағбат гӯш мекарданд.

Ана дар ҳамин вақт Ашӯр миёни гапро шикаста барои ҳуднамоӣ савол дод:

- Гӯшу пашм ва ҷашмони ҳаргӯшро кӣ инадидааст? Дар бораи таърихи ӯ чиҳо медонӣ?

Норӣ ҳам пас наомад ва суханашро идома дод:

- Мо ҳаргӯшҳоро таъриф мекунем, ҳайвони фоидаовараш меҳонем. Вале Австралиягиҳо ҳаргӯшро душмани қаттоли ҳуд меҳисобанд.

- Барои чӣ? – касе бо тааҷҷуб савол дод.

- Ин воқеа дар миёнаҳои асли гузашта ба вуқӯй омад. Ба Австралия якчанд ҳаргӯш оварда сар доданд. Муддате гузашту ҳаргӯш чунон бисёр шуд, ки як бадбаҳтие буд ба сари мамлакат. Гап дар сари он аст, ки ҳаргӯш хеле зуд афзоиш меёбад.

Олимон ҳисоб карданд, ки дар зарфи ду сол аз як ҷуфт ҳаргӯш оилаи садҳазораи ин ҳайкон ба вуҷуд меояд.

Харгүшхөо чои зисти худро иваз намекунанд. Чунин шароити номусоид ба харгүш зарари калон мерасонад. Австралия ва табиати ү барои зисти ин ҳайвон хеле мусоид буд. Харгушон зиёд мешуданд ва австралиягиҳо ба муқобили харгүш ҷанги ҳақиқӣ эълон карданд. Вале ин натичаи дилҳоҳе надод. Харгушон ҳӯроки чорворо несту нобуд мекарданд. Шаш – ҳафт харгүш якбора ҳӯроки як гӯсфандро ҳӯрда метавонанд. Дар Австралия бошад харгушон миллион сар мебошанд ва ба соҳаи асосии он – гӯсфандпарварӣ зарап мерасонанд.

Дар дигар мамлакатҳо низ харгүш мепарваранд ва барои парвариши он шароити мусоид фароҳам меоваранд, чунки харгүш гӯшти хушлаззат, паҳми қиматбаҳо, пӯсти зебо дорад.

Номҳои хуб ва ачиб доранд харгүшҳои хонагӣ: «Бузургчуссаи ҳокистарранг», «Бузургчуссаи сафед»... Ин харгүшҳо то чор-панҷ кило вазн доранд. Горносатии русӣ агарчанде ки ду-дувуним кило вазн дорад, онро барои пӯсташ парвариш мекунанд, чунки пӯсташ сафеди ҳолчаҳои сиёҳдори зебост. Харгүшҳое низ ҳастанд, ки пӯсти нукратоб доранд.

Дар баъзе мамлакатҳо харгүшҳоро барои гӯшт парвариш мекунанд. Фландра ё бузургчуссаи белгиягӣ, бузурги новозенландивӣ, шампан зотҳои беҳтарини харгүшҳо ба ҳисоб мераванд.

Барои паҳму тибит зоти харгүшҳои ангориро бештар нигоҳубин мекунанд. Нахи сафеди зебои ин

харгӯшҳо то 7-8 см дарозӣ дорад. Ин навъ харгӯшҳо соле 250-300 грамм пашм медиҳанд.

Муҳимаш ин аст, ки парвариши харгӯш осон ва фоидаовар мебошад. Ҳар талабаи мактабхон метавонад дар хонаи худ як фермаи хурдакаки харгӯшпарварӣ ташкил намояд, зоро харгӯш ин гӯсти бомаззаи тайёр, барои дӯхтани телпак ва гиребони палто пусти хуби зебо медиҳад.

Қиссаи харгӯш ва харгӯшпарварӣ ба охир расид ва бачаҳо аз пайи дарстайёркуни рафтанд. Факат Рустаму Амина дар бораи чӣ тарз ба даст овардани як ҷуфт харгӯш ва нигоҳубини он баҳс доштанд...

МУРҒ

- Дар бораи мурғон албатта ҳочати гап набудагист. Ба қадом ҳавлие, ки надароед, ҷанд сар мурғони сиёҳу сафед, алорангу тоҷӣ зиракона ба шумо нигоҳ мекунанд. Гарданҳои худро ёзонда ҳавотиромезона садоҳои гуногун мебароранд, - сухан оғоз кард Бахтиносо, ки аз афташ доир ба мурғу мурғпарварӣ китобҳои зиёде хондааст ва худаш ҳам дар ҳавлиашон ба нигоҳубини мурғон машғул буд.

- Ин гапҳоро медонем! Кӣ мурғро надидааст?

Дар кӯчаи мо амаки Наврӯз хурӯсчанг ташкил кард. Ана тамошои ачиб! Ҷанги хурӯсон то хуншор шудани тоҷу сару рӯи онҳо давом кард. Хурӯси бобои Ҳамдам зӯр баромад.

- Мокиёни чиппорранги мо ду то тухм зоид! –
Зарифи шұх гап парронд.

Бахтинисо аз он ки ба миёни сухани ү лагат заданд, хеле асабиёна хомұш истоду сонй норозиёна гүфт:

- Дар бораи таърихи мургон бисёр медонанд.
- Ман-мани макуну гап зан! – касе таъкид кард.

Духтар чашмони сиёҳашро барқзанон сухан оғоз намуд:

- Охири асли XVIII ва ибтидои асли XIX аз Аврупо ба тамоми гұшаю канори олам одамон ба сафар баромаданд. Барои ёфтани мургон. Албатта на мургони хонагии имрұза, балки барои ёфтани мургони ёбай. Мурғ таҳминан панч ҳазор сол муқаддам ба одамон ром гаштааст, vale мургони ёбай, ваҳширо намедонистанд ва дар ин бора фикр ҳам намекардан, яъне мургони хонагай дорем – кифоя! Мурғи ваҳшай чӣ лозим?! Vale вақту соаташ расид, ки одам бояд ба мурғпарварӣ ба таври ҷиддӣ машғул шавад. Барои ин кор таърихи мурғу мурғпарвариро омұхтан лозим омад.

Соли 1832 ба соҳилҳои Ҳиндустони Шарқӣ киштиҳои Голландия лангар партофтанд. Соҳил бешазори қасногузар буд. Одамон ба чашм намерасиданд. Vale ҳини тулӯи офтоб садои хурӯсон шунида шуд. Шояд он ҷо одамон мезистанд? Не, аз одамон нишонае ҳам набуд. Фақат аз байни бүттаҳо чӯчаҳои зебои мокиён ва хурӯсчаҳоро пайдо карданд.

Думи хурусон дароз, сиёхи сабзатоб, точҳои сурх, пушти сурхи тиллоранг ва сари синаи сиёхи хокӣ доштанд. Он паррандагонро баъд мургони банкивӣ ном ниҳоданд, Олимон, ба худ савол медоданд. Чаро одамон маҳз ҳамин зотро ром кардаанд? Сабаби асосӣ зуд ба одамон унс гирифтани ҳамин зот буд. Вале гӯшти ин мургон хеле саҳт буда, мокиёни онҳо соле 5-8 дона тухм мезоид. Чунин мургонро парвариш кардан фоидаовар набуд. Вале диққати одамонро на танҳо гӯшт ва тухми мургон ҷалб карда буд.

- Набошад – чӣ? Касе луқма партофт.

- Он замонҳо одамон ба қувваҳои бадӣ боварӣ доштанд ва гумон мекарданд, ки хурӯсон ҳар пагоҳӣ ва бегоҳӣ аз омадани балои осмонӣ онҳоро огоҳ менамоянд. Аз ин рӯ мургонро паррандаи муқаддас зълон карда буданд.

Мургонро дар Ҳиндустон, Эрон, Юнони қадим, ва Рими бостонӣ муқаддас меҳисобиданд. Дар баъзе мамлакатҳо хурӯсхои ҷангиро дӯст медоштанд ва барои ҳаридани онҳо пулҳои зиёде ба ҳарҷ медоданд.

Аммо дар Мисри қадим гӯшту тухми мурғро дӯст медоштанд ва ҷӯҷабарориро омӯхта ба таври сунъӣ паррандапарвариро ривоҷ дода буданд.

Ҳамин тавр мурғпарварӣ соҳаи асосии ҳоҷагии қишлоқ гардид.

Зотҳои маҳсуси гӯштиҳандай мургон ба вучуд омаданд. Чунин мургон 600-900 то 1250 грамм гӯшти

мулоим ва дилкаш медиҳанд. Мурғҳои тухмзо зиёд шуд. Ин қабил мурғон соле 270-280 дона тухм медиҳанд.

Мокиёнҳои «рекордсмен» то 365 дона тухм мекунанд. (Ба хотир биёред, ки мурғони ёбой аз сӣ дона бештар тухм намекарданد).

Ана барои ҳамин магазинҳо ва ҳатто дар кӯчаҳо тухм мефурӯшанд. Лекин имрӯз ба умеди фабрикаю инкубаторҳо нашуда ҳар хонандай мактаб метавонад мурғпарвар бошад ва чунин бачагон кам нестанд.

Накл роҷеъ ба мурғу мурғпарварӣ дер давом кард. Вале бачагон ба дили ноҳоҳам ба хонаҳои худ равон гаштанд. Гӯё мекостанд, ки дар бораи мурғон боз қиссаҳои навро шунаванд .

МУРГОБӢ

- Боре ба ман мурғобичае тӯҳфа карданд. Ҳушрӯякак, сап-сафед, пою нӯлаш зардчаранг. Лаби ҷӯи ҳавлиамон аз як поящ баста мондем, то ки шино карда наравад. Мурғобича худро ба оби софи кӯча партофт, хеле бозӣ мекард, барои худ гизое ёфта мехӯрд ва боз лаби ҷӯй мебаромад. Рӯзе вай нигариста каллаашро мечунбонид ва ғоқ-ғоқ овоз мебаровард. Дуруст нигоҳ кунам, поящ ба парбехаи дарахт печидааст. Онро кушодам, мурғобича садоҳои шодиомез бароварда, гӯё ба ман барои ёрӣ ташаккур

мегуфт ва ба об даромад. Ин «тамошо» чандин маротиба такрор ёфт...

- Хайр шуд, дўстам, ту дар бораи мургобичаат чанд соат боз гап мезаний...

- Мо ҳам медонем, ки мургобиҳо хеле зираканду дар сирк бозиҳо нишон медиҳанд. Ҳуди дар хикояи «Каштанка»-и Чехов будагӣ барин.

Дар синф чунин баҳсу мунозира дер идома дошт, то вақте ки Назир Расулӣ портфели болиш барин калонашро рӯи мизи корӣ гузошта ба бачаҳо муроҷиат намуд:

- Дар бораи мургобиҳо бисёр гуфтед. Ман гӯш кардам, vale ҳалал нарасонидам, аммо медонед, ин паррандаи зебои хонагӣ – мургобӣ аз зоти ёбони он пайдо шудааст. Ҳоло мургобиҳои хонагӣ аз ёбой фарқи калон доранд. Оё шумо инро медонед?

- Не!

- Ин тавр бошад, як дам гӯшу ҳуш шавед, ман ба шумо дар бораи мургобӣ нақл кунам.

Бачаҳо аз шодӣ қариб аз ҷой хеста қарсак зада буданд, vale ҷеҳраи ҷиддии Расул Назириро дида хомӯш монданд ва муаллим сухан оғоз кард:

- Тахминан се ҳазор сол аст, ки мургобӣ хонагӣ шуд ва ба одамон унс гирфт. Мургобӣ парранда аст. Имрӯз мургобиҳои ёбой мепарранд, аммо мургобии хонагӣ бошад, парвоз карданро фаромӯш кардааст. Мургобии ёбой соле аз шаш то шонздаҳ тухм мекунад, зоти мургобии хонагӣ баъзан то 300-то тухм мекунад. Вазни мургобии ёбой то ду кило,

мургобиҳои хонагӣ бошад, дар зарфи панҷоҳ рӯз то се кӯ мешаванд, яъне хеле зуд қалон мешаванд (аз ҷор қӯ зиёдтар) ва нисбат ба мургобиҳо ёбай бештар тухм медиҳанд, ки барои ҳӯрокворӣ ва барои зиёд кардани саршумори мургобиҳо истифода мебаранд.

Ба назари аввал чунин менамояд, ки гӯё барои афзоиши ин паррандаи хонагӣ ҳамаи шароитҳо муҳайёст. Қӯлҳо, обанборҳои қалон бисёр аст ва мо метавонем аз онҳо истифода бурда мургоби-парвариро ривоҷдиҳем. Аммо ин кор осон набудааст, чунки мургобиҳо аз зери назорати одам дур мемонанд. Агар обанбору қӯлҳо ҳурд бошанд, паррандаҳои бисёро ҳуронида наметавонанд, яъне (растани ҳашароти обӣ) зуд тамом мешаванд. Ҳамин хел муаммоҳо ҳастанд. Мургобӣ шояд бе об зиста тавонад? Дар об ў барои худ ҳӯрок меёбад, дар ҳушкӣ бошад, мо бояд ба ў ҳӯрок диҳем. Барои оббозӣ ҳавзҳои наонқадар қалон созем-ҷӣ? Ҳамин тавр ҳам карданд. Ва фабрикаҳои мургобипарварӣ ба вучуд омаданд. Мургобиҳо дар чунин ҷойҳо зуд одат мекарданд, аз донаҳӯракҳо ҳӯрок меҳурданд, оббозӣ мекарданд ва онҳо барои худ «ҷои истиқоматии нав» пайдо карданд.

Ҳамаи ин корҳо одамонро қаноатманд гардонида наметавонистанд. Ва онҳо фикр карданд: Оё мумкин нест, ки мургобиҳо зудтар қалон шаванд? Охир, мардумро ба гӯшт таъмин кардан лозим аст.

Мумкин будааст, агар барои онҳо иклим ва равшанини сунъӣ муҳайё карда шавад.

Дар фабрикаҳои мургобипарварии ҳозиразамон дар биноҳое, ки мурғобиёнро нигоҳубин ва парвариш менамоянд, тирезаҳо шинонида намешавад ва бо ҷароғҳои маҳсуси барқӣ чунин шароит ба вучуд меоянд, ки гӯё дар ҳавлӣ баҳор аст, агар ҷанде, ки фасли зимистон ва барфу борон бошад ҳам.

Мургобиҳо худро зери офтоби гарми баҳорон ҳис мекунанд ва зуд ба воя расида қалон мешаванд. Ҳамин тавр, мургобипарвариро ба авчи яълояш расонидан мумкин аст, ки барои иҷрои барномаи озука аҳамияти қалон дорад.

МУРГИ МАРҶОН

- Ба ҳарфи М-мурги марҷон, мурғи фиръавн, мурғобӣ, мушобӣ... Носир номи ҳайвоноти ҳонагии бо ҳарфи М сар мешудагиро ном бурду ҳомӯш монд.

- Мо дар бораи мурғу мурғобӣ бисёр набошад ҳам, каму беш маълумот ба даст овардем, аммо ба мурғи марҷон расидему дар ҳусуси он ҷизе намедонем.

- Ҷӣ ҳел намедонӣ? Мурғҳои марҷони Нозимино баъзан аз болои бом садоҳои ациб мебароранд. Ҷунон воҳимаангезанд, ки гӯё ҳонаашон сӯхта истода бошад.

- Мурғи марҷон ҳартумчаи ацибе дорад. Ҳартуми фил барин, фақат хурдакак.

Ҳамин тавр бачаҳо ба таҳқиқу тадқиқи паррандаи дигари хонагӣ – мурғи марҷон камар бастанд.

Талабаи синфи ҳаштум Бозор Раҳмонов, ки чун донишманди соҳаи зоология дар мактаб ном бароварда буд, паси сарашро хорида ба ҳозирон муроҷиат кард:

- Дар як китоби ба забони русӣ навишташуда ҳондам, ки мурғи марҷон (русҳо индейка меноманд) бисёр олимонро ба иштибоҳ андохта, онҳоро гаранг кардааст.

- Мурғи марҷон олимонро гаранг кардааст, шунидед?! – касе нобоварона изҳори ақида кард.

Бозор Раҳмонов олимона сухан меронд – баъзан калимаҳоро такрор мекард, ба он задай мантиқӣ мегузошт. Ва ба ин равиш бартарии худро дар ҳайвонотшиносӣ намоиш медод. Раҳмонов сухани дигаронро бодикӯат гӯш карда фаҳмонд:

- Албатта, барои муайян кардани ягон парранда ё ҳайвоноти хонагӣ номи онҳо нақши калон мебозад. Масалан, ана ҳамин мурғи марҷонро, ки олимонро ба иштибоҳ андохт. Ин мурғро нахуст аз Америка ҳамчун паррандаи хонагӣ ба Аврупо овардаанд. Аз афташ ин паррандаро мардуми хинди Мексика хонагӣ кардаанд (ром кардаанд). Маълум аст, ки ин қабиларо Майя меномиданду ҳоло аз онҳо нишоне ҳам намондааст, саг ва мурғи марҷонро дастомӯз карда буданд. Шояд майяҳо ин паррандаро ба ягон номи дигар мешинохтанд, аммо он ном ба мо

номаълум мондааст. Ин парранда бо номи индейка дар бисёр мамолики Аврупои гарбӣ ва шарқ машхур аст. Вале на дар ҳама ҷо ин тавр буд. Ба Англия ин мурғро аз Туркия овардаанд. Ва гумон доштанд, ки ватани мурғи марҷон Туркия мебошад. Дар дигар мамлакатҳо мурғи марҷонро мурғи ҳиндуяш меномидаанд. Баъдтар ба ақидаи он ки ин мурғ аз Ҳиндустон аст, ўро бо номи шаҳри қалони ин мамлакат Калкутта номиданд.

Дар хусуси номи мурғи марҷон дар мамлакатҳои гуногун ақидаҳои муҳталиф баён карда бошанд ҳам, дар хусуси гӯшти он ҳама як ақида доштанд – гӯшти хуб ва ҳӯрданибобе дорад мурғи марҷон!

Ба қадом иқлиме, ки мурғи марҷон сар надароварда бошад, мардум барои зиёд кардани саршумори он камари ғайрат бастаанд. Вале ин көри басе душвору меҳнатталаб будааст. Мурғи марҷон хислатҳои ачибе дорад. Ҷӯчаҳои он мустақилона ҳӯрок ҳӯрда наметавонанд. Ба онҳо ҳӯрокҳӯрӣ омӯхтан лозим аст. Мурғи марҷон хеле воҳимачӣ буда, баъзан бесабаб ҳам тарсида ба чор тараф ба фирор меояд. Ҳамин тавр бошад ҳам, дар бисёр мамлакатҳо мурғи марҷонро парвариш мекунанд. Зоро ки гӯшти он на танҳо бомазза, балки барои табобати баъзе мариҳо муфид аст.

Мурғи марҷони ҳонагӣ аз авлодони бузургҷуссаи ёбоии худ, ки ҳанӯз дар бешazorони Америкаи Шимолӣ ва марказӣ ҳастанд, мебошад.

Онҳо қариб ду метр дароз ва 8 кг вазн доранд. Вале зотхое, ки дар хона парвариш ёфтаанд, ҳам аз ҷиҳати бузургӣ ва ҳам аз ҷиҳати вазну микдори тухмҳо аз мургони ёбой (ваҳшӣ) фарқ карда меистанд., яъне вазни мурги марҷони хонагӣ 12-16 кг, ҳатто то бист кг мешавад.

Агар мурги марҷони ёбой даҳ-понздаҳ тухм зояд, мурғи марҷони хонагӣ 50 – 90-то тухм медиҳад. (Дар як сол!) Ҳоло зотҳои нави ин парранда то 150-то тухм мекунад. Ва ин ҳеле муҳим аст, зоро барои афзудани ин парранда заминна мегузорад.

Дар фабрикаҳои паррандапарварӣ тамоми сол мурғи марҷон мебароранд. Дар хона ва ҳочагиҳои алоҳида ҳам мурғи марҷонро зиёд кардан мумкин аст, аммо на бештар аз 50-60 сар. Вале ин ҳам кам нест. Душворӣ дар он аст, ки аввал нигарон шудан лозим меояд, ки нахуст қадом мурғ курк мешавад ва оё меҳоҳад, ки тухмҳоро зери бағал гирифта бихобад. Дар инкубаторҳо бошад, тамоми чор фасли сол даҳҳо ҳазор тухмро мегузоранд. Ҳарорати мӯътадили гармӣ ба вучуд меоранд. Асбобҳои маҳсус тухмҳоро рӯгардон мекунанд ва пас аз 28 рӯз даҳҳо ҳазор ҷӯҷаи мурғи марҷон саршумори ин паррандаи хонагиро меафзорад.

Имрӯз вакте ки иҷрои барномаи озукаворӣ яке аз вазифаҳои асосии мост, ба мурғпарварӣ бояд аҳамияти ҷиддӣ дод.

Ҳар мактабхон метавонад ба ин кори муҳим ҷиддан машгул шавад.

- Ман 2-3 чӯчаи мурги марҷонро харида калон мекунам.

- Албатта, ин ба гуфтан осон, аммо ба ҳар коре, ки ҳиммат баста гардад...

Дигар дар магали бачаҳо чизеро шунидан мумкин набуд, лекин як масъала равшан гашт. Бачаҳо аз бозии «Кӣ доност?» баҳра бурданд, ки минбаъд барои паррандапарварӣ ба онҳо қӯмак ҳоҳад расонд.

МУРГИ ФИРЪАВН (ШОХДОР)

- Вақте ки аз лугат номи ҳайвоноти хонагиро мечӯстам, ба калимаи «сесарка» воҳӯрдам. Ва тарҷумаи онро ёфтам, ки мурги фиръавн (мурги подшоҳӣ) сабт ёфта буд. Ачиб, чаро ин номро гирифта бошад ин паррандаи хонагӣ? Дастагул ҳангоми танаффуси калон аз Ситора пурсид:

- Барои чӣ мурги фиръавн номидаанд? Шояд тарҷумаи ҳамон «мурги подшоҳӣ» бошад, аммо чаро боз «мурги шоҳдор» номидаанд, намедонам! – Ситора хоксорона изҳори ақида кард:

- Ин номҳоро дар Рими қадим зиёда аз дувуним ҳазор сол муқаддам ба ин парранда гузоштаанд ва ба қадраш расидаанд.

Бошандагони Африқо мурги фиръавни нимхонагиу нимваҳширо хеле барвақт, пеш аз римиҳо парво мекардаанд.

Мурги фиръавн ҳам мисли мурги дигар аз зотҳои ёбоии худ арзи вучуд кардааст. Дар гарбии Африқо ҳанӯз мурғони ваҳшии фиръавн дар бешазору ботолоқзорҳо 80-100-тогӣ гаштугузор мекунанд. Рӯзона галлаи мурғон заминҳоро кофта ҳаргуна тухмиҳо (донаҳо)-ро ёфта меҳӯранд. Ба қӯлмакҳо нӯл зада ба худ ғизо мечӯянд. Шабона онҳо тори шоҳҳои баланди дарахтон баромада меҳобанд, то ки тӯймаи шағолу рӯбоҳон нагарданд.

Одамон мурғи фиръавнро ба паррандаи хонагӣ табдил дода, онҳоро ба алоҳида-алоҳида (тоқа-тоқа) зистан одат кунондаанд. Ва маълум шуд, ки мурғи фиръавн ба галлагардӣ эҳтиёҷ ҳам надорад. Вай дар қафасу мурғҳонаҳои маҳсус озодона зиста метавонад. Ва ба ҳӯроке, ки одамон ба онҳо медиҳанд, қаноат менамояд.

Агар мурғи фиръавни ёбӣ соле 6 -15-то тухм кунад, мурғони хонагии онҳо аз 70 – 120 -то 150 дона тухм мезояд. Тухми мурғи фиръавн хурд бошад ҳам, пӯстсахт аст, ки аз ин сабаб онҳоро дер нигоҳ доштан мумкин аст.

Худи мурғи фиръавн қалон намешавад. Вазнаш аз ду кило бештар нест. Вале ғӯшти болаззат ва ҳӯрданибоб дорад. Барои ҳамин одамон ин паррандаро ба хона одат кунондаанд.

Олимон зотҳои хело хуби ин мурғи хонагиро ба даст овардаанд. Он рӯз дур нест, ки зотҳои хубтарини мурғи фиръавн оғарида ҳоҳанд шуд, ки ҳам гӯшти бисёр медиҳанду ҳам тухм.

- Барои тухмбозӣ ман як дона тухми сесарка (мурғи шоҳдор)-ро ба як сӯм харида, рӯзи иди Наврӯз бозӣ кардам ва 15-то тухми мурғ буридам! – Азиз ба худнамоӣ оғоз кард. Ӯ ҳамин хел одат дорад, ба сухани дигарон гӯш карда менишинаду баъд албатта вобаста ба он мавзӯй аз саргузашташ як порае оварда бачаҳоро қоил карданӣ мешавад.

- Мо ҳам тухми мурғи фиръавнро дидагӣ. Кабудҷатоб мешавад, - гуфт Нозим, ки дар пахӯдӣ Азиз менишаст.

- Мо чор сар мурғи фиръавн дорем, аммо таъриф накарда шиштем-ку!

Ҳамин тавр, дар бораи мурғи фиръавн бачаҳо хеле сӯхбат оростанд ва голиби бозӣ Ситора эълон шуд, зеро ки кам бошад ҳам, дар бораи ин паррандаи ба мардум фоидаовар нақл карда тавонист.

- Боз ба қатори ҳайвони хонагие, ки бо ҳарфи М оғоз меёбад, чиро ном бурдан мумкин бошад?

Мурғ, мурғобӣ, мурғи марҷон, мурғи фиръавн ва мушобӣ, - касе луқма партофт.

- Акнун, бачаҳо, барои ёфтани маълумот дар бораи мушобӣ ба пеш! – ҳазломезона фармон дод Латофат, ки ҳанӯз сарварии бозии «Кӣ доно!»-ро ба ӯҳда дошт.

МУШОБЙ

- Дар як чой мушобй менависанд, дар чои дигар сагобй!

- Дар як чо? Дар кучо? Дар лугати русй-точики.

- Хо., ҳамин тавр гүй? Хайр, ҳар чи башад, сураташ ба саг монанд

- Ба муш-чи?

- Ба муш ҳам.

- Ин тавр башад, мушобй гуфтан мегирим.

Бо чунин гуфтугүй оғоз ёфт сүхбати бачаҳо доир ба ҳайвони хонагие, ки мушобй ном дошту дар Аврупо бо номи ондатра машхур гашта буд.

Мастона ва Ноила аз афташон, дар бораи ин ҳайвони аҷоиб қисса ё китобе хондаанд, ки бо як овоз:

- Мушобй чи мақоме дорад байни ҳавоноти хонагй?

- Таърихи пайдоиши ӯро кӣ медонад? – гүён саволҳо медоданд.

Бидиданд, ки савол душвор асту на ҳар кас ҷавоби пухта гуфта метавонад. Ноила аз Латофат илтимос кард:

- Дар бораи мушобй ман накл кунам. Охир ман ҳам ғолиби бозии «Кӣ доност?» шудан меҳоҳам...

Латофат фаҳмид, ки аз Ноила хубтар касе роҷеъ ба мушобй накл карда наметавонад, ба Ноила иҷозат дод:

- Ноилачон, марҳамат нақл биқун аз қиссаҳои хондагиат дар хусуси мушобӣ.

Ноила сухан оғоз кард:

- Мегӯянд, ки дар Аврупо пайдо шудани мушобӣ ва афзоишу инкишофи он ба як ашрофзани инчиқтабиат вобаста аст, ки меҳост дар бӯstonсаройи худ мушобӣ дошта бошад. Калимаи «маскрэт» (мушобӣ) дар Аврупо вирди забони мардум шуда монд. Ҳар зани давлатманд ва сармоядор таманно дошт, ки аз пӯсти мушобӣ либоси худро оро дихад.

Бояд гуфт, ки чунин шӯҳратро калламушҳо низ гирифтаанд, аммо на калламушони муқаррарӣ, балки мушони мушкӯи зебо. Зодгоҳи мушобӣ Амрикои Шимолӣ буд. Мушобии ёбӣ дар соҳилҳои кӯлҳои ботлоқзоршуда ва бо растаниҳои зич пӯшонидашуда мезистанд. Мушобӣ дар об нағз шино карда метавонад, чунки ӯ думи пулакчанақш ва панҷаи пойҳои қафояш пардае дорад.

Пашми ҷигарии ялаққосии мушобӣ таваҷҷӯҳи занонро ба худ ҷалб карда буд. Мӯдпарастони пӯсти мушобипӯш рӯз то рӯз зиёд мешуданд.

Ҳамин тавр, ба бӯstonсаройи зани давлатманде, ки дар борааш гуфтем, панҷто мушобӣ оварда сар доданд. (наздикии шаҳри Прага)

Аммо ҳеч гумон ҳам карда наметавонист, ки мушобиҳо ин қадар зуд зиёд мешаванд. Аз он панҷ сар мушобӣ ба зудӣ бӯstonсаройи соҳибааш, хона ва боготи ҳамсояҳо лабрез шуданд ва баъд мушобиҳо

то Германия, Белгия, Франсия низ ба худ роҳ кушодаанд.

Рӯз то рӯз ба заминҳои нав сар дароварда ба одамон зарари калон мерасониданд. Оббандҳоро кофта сарбандҳоро вайрон карда полезу боғҳои назди кӯлҳоро ба тороч мерасониданд.

Дертар фаҳмиданд, ки мушобӣ на факат ба мардум пӯсти зебову қиматбаҳо медиҳад, балки кӯлу обанборҳоро тоза мекунад. Мушобӣ баргу пояҳои растаниҳоро меҳӯрад, решай алафҳои зериобиро нест мекунад. Аз бӯқимондаҳои решоҳои растаниҳои нобудшуда ба худ «плона» месозад ва намегузорад, ки кӯлҳо ба ботлоқзор табдил ёбанд. Ба замми ин ҳар гуна хояндагонро нест мекунад ва моҳичаҳоро аз нобудшавӣ нигоҳ медорад. Барои мушобӣ яхбандии кӯлҳо низ ҳавфнок нест. Онҳо зери яҳ ҳам шино карда метавонанд. Ва барои нафаскашӣ гоҳгоҳ яхҳоро сӯроҳ карда ба берун мебароянд. Ин амалиёти мушобиён низ ба зинда мондани моҳиён сабаб мешавад. Мушобиҳоро доимо зери назорат мегиранд, ки нест нашаванд.

Ноиша суханашро дар бораи мушобиён ба поён расонд ва ҷашмони калон-калони сиёҳашро ба бачаҳо дӯкта ба муаллимашон тақлидкунон пурсид:

- Савол доред?
- Нест савол. Мушобиҳоро ҳам дониста гирифтем,
- Як бор худашро медиdem.

- Сураташро оварда нишон медиҳам! – Ноила ба гап ҳамроҳ шуд.

- Имрӯз баҳои Ноила 5.

- Ташаккур, Ноилаҷон, хелс меҳнат карда ҳондай. Моро ҳам аз дониши худ баҳравар гардондӣ. Офарин!...

САГ

Ҳамсоямон Шокир амак саге дорад, ки баҳузур дар кафи даст гирифта гаштан мумкин аст. Сабуқаку майдаҳак, ягон кило вазн дорад.

- Ман дар Душанбе мардеро дидам, ки бо сагаш сайру гашт дошт, сагаш чунон калон, ки хар барин!..

Ҳамин тавр, сӯҳбати бачаҳо дар бораи сагҳо ва зоти онҳо оғоз ёфт.

Рустамро дар мактаб ҳама сагпараст меномиданд, зеро вай гоҳ сагро харида меомад, гоҳ сагчай хурдакакеро ёфта парвариш мекард, баъд ба ягон ҳамсинфаш тӯхфа мекард.

Агар ба кӯча барояд саги калони сиёҳанро, ки гӯшҳои дарози сөвөн дошт, ҳамроҳ мебурд. Одамон ҳоҳу ноҳоҳ саги Рустамро дида тамошо мекарданд, чунки вай мӯйҳои ялаққосӣ дошт...

Ана ҳамин Рустами сагпараст нақлро дар бораи сагон ба ӯҳда гирифт:

- Бачаҳои азиз! Рост гуфтед, сагҳои хеле хурд, ки дар кафи даст мегунҷанд ва сагҳои калони вазнашон

то 80 кг. ҳастанд. Сагони дарозпой ва майдай пойхояшон зери нашм базур камоёнро кий надидааст? Сагони гүнцдароз ва гүшчихт, даванду чаккон ва танбалу кохил хам ҳастанд. Саг дүсти одам аст. Дар ин бора шоиру нависандагони олам китобҳои зиёде, шеъру достонҳои бешумор оғаридаанд. Саг ҳайвони нахустинест, ки ба одамон унс гирифта аз қадим тес имрӯз ба онҳо хизмат мерасонад.

Мардум аввалин маротиба сагро не, балки гургҳоро ром кардаанд. Баъд аз ҳамин гургҳои ромшуда сагони имрӯза пайдо шудаанд.

Ҳоло чорсад ҳел сагон маълум мебошад. Дар гӯшаю канори слам ҷое нест, ки он ҷо сагон сокин набошанд. Саг ёрдамчии беминнати одам аст. Сагони шикорӣ, сагони «хизматчӣ» ва сагони «ороиший»-ро ҳама медонанд. Сагон ба шикорчиён ёрӣ мерасонанд. Сагони шикорӣ низ муҳталифанд. Баъзеи онҳо дар беша сайдро мейбанд, дигаре ба оби кӯл даромада сайдро кашида мебарорад.

Фокстер ном сагоне ҳастанд, ки сайдро аз лонааш мебароранд. Лайкаҳо сайдро ёфта ба ӯ дармеафтанд, ҷакида то омздани соҳибаш нигоҳ мелоранд. Сагони буйгир бошанд, сайдро аз бӯяш ёфта, дар ҷояшон шаҳ шуда меистанд ва бо ин рафторашион шикорчиёнро оғоҳ менамоянд. Сагони тозӣ сайдро таъкибкунон медиванд ва баланд аккос зада соҳибашонро ҳабар мекунанд. Сагони хизматӣ ба ҷангварон, ба пособони сарҳадҳои мо ёрӣ мерасонанд.

Вайронкунандагони сарҳадро дастгир менамоянд. Ба милиса барои даст гирифтани чинояткорон кӯмак мерасонанд. Мағозаю амборхоро нағз пособонӣ мекунанд. Дар шимол вазифаи нақлиётро хуб ба ҷо оварда одамонро мекашонанд. Дар кӯҳистон одамони ба фалокат гирифторшударо ёфта наҷот медиҳанд. Дар баҳр ба гарӯшудагон дasti ёрӣ дароз мекунанд. Замони Ҷанги Бузурги Ватаний ҷанд ҳазор аскарони заҳмдоршударо ёфга барои табобат мебурданд.

Ҳоло сагони «газҷӣ» пайдо шудаанд, ки аз бӯи газ ҳабар ёфта фалокатро пешгирий менамоянд. Ба геологҳо барои ёфтани қанданиҳои фоиданок ёрӣ мерасонанд.

Сагон ҳатто дар кониот буданд!*

Барои корнамоиҳои қаҳрамонона дар мамлакатҳои муҳталиф ба саг ҳайкалҳо гузоштаанд. Яке аз ҷунин ёдгориҳо соли 1935 дар шаҳри Ленинград гузошта шудааст, ки ба ии кор академик Павлов ташаббус нишон дода буд. Ин ҳайкал ба ҳамаи сагон муттаалиқанд, зеро ҳамаи онҳо барои гузаронидани тадқиқот ба олимон кӯмак мерасониданд.

Дар Париж ҳам ёдгории ғайримукаррарӣ ҳаст. Дар паҳнои кӯҳ саге истодааст ҳеле зебо ва зирак! Дар нушташ кӯдакест. Кӯдак бо ду дасташ сагро саҳт нигоҳ медорад. Ин ҳайкал ба Барри ном саге, ки дар

күххой Алп чандин одамонро аз марг начот додааст, гузошта шудааст.

Ба ҳамин монанд ҳайкалу ёдгориҳои сагон бисёр ба ҷашм мерасанд. Шумо зотҳои гуногуни сагонро албатта дидад. Масалан, авчаркаи олмонӣ, авчаркаи кафказӣ, «ҷанубириусӣ», «осиёимиёнагӣ», «шотландӣ», пумӣ, пули ва амсоли инҳоро.

Сагҳои боксёр, доберман-пинчер ва лайкаҳоро дидад. Сагҳои Ниюфаундлен, ки одамони гарӯшудаистодаро начот медиҳанд, дидад.

Ба наздикий сагҳои пуркуввату зебои москвагӣ пайдо шуданд, ки посbonони хубу беҳамто мебошанд.

Сагҳои «ороиши» ҷӣ? Онҳо низ байни мардум маълуму машҳур мебошанд. Номҳои аҷоиб доранд онҳо: Болонка, тойтерерҳо, пинчерҳои хурдҷӯсса, пуделҳои гуногун, чихау-хуаи хурдакак, хинҳои японӣ..

Дар бораи вафодорӣ, зебоӣ ва ҳамфаҳмии сагон бисёр гуфтан мумкин аст.

Дар охир як нуқтаро таъкид карданиам. Ҳама меҳоҳад, ки саги хубу вафодоре дошта бошад. Аз ин рӯ дар ҳар ҳавлӣ сагеро ёфтани мумкин аст, вале боз одамоне ҳастанд, ки сагро ба ҳавлӣ оварда мепартоянду баъд фаромӯш мекунанд. Охир саг ҳам ғамхорӣ ва парваришро меҳоҳад. Баъд сагро бурда ба ҷое мепартоянд. Ин гуна ашхос хиёнати авfnopазire мекунанд ба дӯсти вафодори худ.

Ин гуноҳи азим аст!

- Юнуси пакана сагашро аввал хеле зад, баъд бақоп андохта бурда ба кучое партофт...

- Мо саги бўгирамонро, ки одамонро азоб медод, бурда ба роҳи Колхозобод сар додем. Пас аз се моҳ ўро дар қишлоқамон дидам. Вай гирдам як гашту рафт. Ҳар чанд ўро чеф задам, дигар ба рӯям нигоҳ накард, - гуфт Гавҳар.

- Ба саги мо дору доданд, се шабу се рӯз назди дари хона хобид, азоб кашид, баъд аз чашмонаш қатраҳои ашк ҷорӣ шуданду ҷон дод. Беинсофе ин корро кард. Ҳоло ҳам дилам месӯзад.

Ҳамин тавр, ҳар кас қиссаҳои саги худро нақл кард.

Имрӯз ба Рустами сагпаст унвони голиби бозии «Кӣ доно?» дода шуд. Ба ў боз китоби ачибе низ тӯхфа карданд.

САГОБӢ

Заррина ҳамагӣ чанд рӯз муқаддам ба шаҳр кӯчида омада буд. Духтари оқила, дидадарою боодобе буд ва диниши хуб ҳам дошт. Имрӯз, ки ба бозии «Кӣ доност?» иштирок дошт, аз ҷояш хеста гуфт:

- Сагобӣ ҳам як хели ҳайвони хонагӣ аст. Ҳоло, ки гап аз рӯи ҳарфи С меравад, мо бояд сагобиро ҳам фаромӯш накунем.

Бачаҳо бо диққат ба ҳамсинфашон нигариста интизор буданд, то бидонанд, ки Заррина дар бораи сагобӣ чиҳоро медонад.

Заррина чунин иброз дошт:

- Номаш сагобию ба қаламуши қалон шабоҳат дорад, пашмаш гафси ҷигариранги 60-80 см ва ҳатто то ним метр мешавад. Одамон барои пашмаш сагобиро парвариш мекунанд.

Сагобӣ дар Амрикои ҷанубӣ дар ҷойҳои қасногузар зиндагӣ мекунад. Одамон онро дошта ба маҳалҳои худ оварданд ва сагобӣ ҳайвони ҳонагӣ шуд.

Сагобиро ба Закавказия ва баъдтар ба ноҳияи Тоҷикистони ҷанубӣ оварданд. Боду ҳавои гарм ва обҳои зимистон ҳам ях намебастагӣ, табъи дили сагобиён аст. Охир, сагобӣ ҳам шиновар аст, ҳам ғаввоси хуб.

Сагобӣ зуд дар соҳилҳои дарёҳо, кӯлҳои қамишзор ба афзоиш омода гаштанд.

Барои дар ҷойҳои хунук парвариш кардани сагобӣ низ кӯшишҳо ба ҳарҷ дода мешаванд, аммо дар чунин шароит сагобиро рӯзҳои гарм ба берун мебароранд.

Тирамоҳ бошад, дар қафасҳои маҳсус нигоҳ медоранд.

Маълум шуд, ки сагобӣ дар қафасҳои қалон зиста метавонад. Агар барои оббозӣ ба онҳо шароит

муҳайё бошад. Ба ин тарз фермаҳои сагобипарварӣ ташкил кардан мумкин.

Олимони кишварҳои гуногун барои ба вучуд овардани сагобиҳои хушзот корҳои тадқиқотӣ мебаранд ва ба онҳо мұяссар гардидааст, ки сагобиҳои хуби пащмашон чилодор ба даст оранд. Чунин сагобиҳоро дар ҷойҳои табиии зисти онҳо дарёфт кардан аз имкон берун аст.

Ҳоло на танҳо сагобиҳои ҷигариранг, балки сагобиҳои сафед, сиёҳ, тиллоранг ва гулобӣ низ маълум аст.

Заррина суханашро ба охир расонду бачаҳо магал бардоштанд:

- Ҳудат сагобиро дидай?

- Чунин нақл кард, ки гүё ў мудири фермаи сагобипарварӣ бошад!..

- Мудир не, ходими илмӣ барин...

Заррина оромона ба дӯстонаш муроциат кард:

- Ҳамсинфони азиз! Барои донистани ному хислати ҳайвоноту наботот шарт нест, ки мудири ферма ё ходими илмӣ бошем.

Мӯҳимаш донистан. Сирри табиатро омӯхтан ва ба ривочу равнақи ҳайвоноту наботот ҳиссагузор будан аст.

- Ба савол ҷавоб надодӣ! Ҳудат сагобиро дидай?

- Надида бошам ҳам, хондагӣ! – гуфт Заррина ва илова кард:

- Сураташро дар китобҳо тамошо кардам. Дар филми тасвирий ҳам чанд бор нишон доданд.

- Ташаккур, Заррина! Агар ту намешудй, мо сагобиро намедонистем.

КАБҮТАР

- Мегүянд, ки ҳоло қариб 150 хел кабұтарони хонагй мавчуданд.
- Кі номи онҳоро медонад?
- Турманий
- Рищдорх, айнакдор, серпашм, карно...
- Кабұтарони зиннатй
- Кабұтарони гүштй

Ҳамаи ин намудҳои мұхталифи кабутарро одамон аз зоти кабұтари ёбоии кабуд баровардаанд. Кабұтарро одам қариб панҷ ҳазор сол мұқаддам ром кардааст. Нахустин кабұтари қосид, ки ба мардум хизмат мерасонид, кабұтари кабуд буд.

Одамон пай бурданد, ки кабұтарон ба ҳар тараф парвоз карда, зуд ба лонаи худ бармендардан. Ин хусусияти кабұтарро истифода бурда, барои ӯ кабұтархонаҳо сохтанд. Одамон ба сафар баромада, ҳамроҳи худ кабұтар мегирифтанд ва агар хабаре фиристонидан лозим шуда монад, ба пойи ӯ аломати шартие печонида сар медоданд. Баъдтар номаҳоро низ ба ин усул аз як чой ба чои дигар роҳй мекарданд. Чунин амалиёт вусъат ёфт ва «почтаҳои кабұтарий» ба вучуд омаданд.

Одамон боварӣ ҳосил карданد, ки кабӯтари кабуд боэъти мод аст ва агар дар роҳ бо ў воқеае нашавад, ҳатман ба макони худ бармегардад. Ӯро на барфу борон, на офтоби сӯзон, на боду бӯрон аз роҳаш дошта наметавонад. Ин кабӯтар чанд соат беист парвоз мекунад.

Журналистони Япония ва Англия барои ҳар чӣ зудтар расонидани хабарҳои таъчилий ба газетаҳо аз кабӯтарон истифода мебурданд. Кабӯтарҳои ҳаткашон дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватаний часурона вазифаҳои худро ба ҷо меоварданд, ки аз он тақдири бисёр қасон ҳал мешуд ва ғалабаи аскарони Шӯравиро таъмин менамуданд. Партизанҳо бо ақибгоҳ ба воситаи кабӯтарон робитай мустаҳкам доштанд.

Ҳоло дар Париж ва Лондон ба кабӯтарон барои хизматҳояшон ҳайкали ёдгорӣ гузашта шудаст.

Ҳисси биноиши кабӯтарон хеле пурӯвват аст. Аз ин истифода бурда кабӯтаронро одат кунондаанд, ки дар заводҳо қисмҳои бракшударо нишон медиҳанд.

Дар бораи кабӯтарон агар чанде, ки бисёр навишта шудааст, бо вучуди ин ҳанӯз намедонем, ки онҳо чӣ тавр роҳи лонаи худро меёбанд. Нажуст гумон доштанд, ки вай роҳро ба хотир нигоҳ медорад. Барои санчиш кабӯтаронро ба қуттиҳо андохта, ба сӯе бурданд, то ки роҳро набинад. Вало кабӯтар хонаашро ёфта омад.

Ба кадом ҳолате, ки кабұтаронро ба үйдің дуру бегона бурда сар надода бошанд, онқо боз ба манзили худ расида меомаданд.

Хатто дар қуттиҳои сарпұшида онхоро мадхұш кардану бурда ба үйдің дуру бегонае сар доданд. Парранда боз лонаашро ёфта омад. Ачибаш ин аст, ки кабұтар ҳамеша роҳҳои наздикро интихоб намуда, сүй хонааш парвоз мекард.

Кабұтарони хонагии кабуд бо вафодории худ ба одам аз бародарони зебои худ фарқ мекунад, яъне зебоии ү на дар сурат, балки дар сират мебошад...

- Ана ҳамин қадар медонам дар бораи кабұтарон! – суханашро ба поён расонид Санавбар ва хоксорона табассум карда, ба үйдің дуру бегона бурда да кабұтар дошт ва кабұтарбозиро дұст медошт, ба дұстонаш нигариста худситой кард:

- Дидед, ман беҳуда ба ин чонвари вафодор дил набастаам. Дар ҳаво парвозу рақсҳои үро бинед, чи үйдің дуру бегона бурда да кабұтар дошт ва кабұтарбозиро дұст медошт, ба дұстонаш нигариста худситой кард:

- Мо ҳам кабұтарбоз мешавем!. Чанд нафар бачаҳо хитоб кардан... Кабутарбозій бад нест, аммо ба онқо парваришу ғамхорй ҳам лозим. Дар ин бора низ китобҳо хондан лозим меояд...

УШТУР

- Уштур чанд ҳел мешавад? – пурсид Шаходат аз ҳамсинфонаш, ки яке сурати китоберо тамошо мекарду дигаре расми ҳаргүшро мекашид.

Бачаҳо китф ба ҳам қашиданд.

Зулфия сарашро аз рӯи дафтар бардошта ҳандида гуфт:

- Уштуршиносиро пеша мекунӣ-о?

- Шаҳодат беҳуда аз уштур гап накушод, ягон накли ачибе медонистагӣ барин...

Ҳамин тавр, сухан дар бораи уштур оғоз ёфт ва Шаҳодат накл кард:

- Уштурҳо дукӯҳона ва яккӯҳона мешаванд, - гуфту ба ҳамсинфонаш муроҷиат кард:

- Кӣ шутурро дидагӣ?

- Дар кино.

- Надидаем...

Шаҳодат як қоғази қалонеро, ки дар он расми уштурҳои қатор ва чанд тайлоқҷаҳо тасвир ёфта буд, ба таҳтаи синф овехта ва:

- Ана ҳамин ҷонвари қалони беозор ва вазнигу ботамкин шутур аст гуфта бо ҷӯбчай дар дасташ буда шутурҳоро нишон дод.

- Зоти шутурҳои дукӯҳонаро одамон се ҳазор сол муқаддам ром кардаанд. Вале нахуст ин кори муҳим дар кучо ба амал омадааст, ҳанӯз олимон муайян накардаанд. Фақат ҳаминаш маълум аст, ки ватани уштурҳои имрӯза биёбонҳои Гобӣ, ноҳияҳои ҳозираи Осиёи Миёна ва Қазоқистон мебошад. Вуҷуд доштани уштурҳои дукӯҳонаи ёбоиро олимон дар охирҳои асри гузашта тадқиқ намудаанд. Аввалин шуда сайёҳи машҳури рус Н. М. Прежевалский исбот

намуд, ки чунин зоти уштурон вучуд доштанд. Ҳанӯз дар биёбонҳои Осиёи Марказӣ сесад ё зиёдтар уштурони дуқӯҳона боқӣ мондаанд.

Дар хусуси уштурҳои яккӯҳона бошад, то ҳоло баҳс идома дорад. Яке мегӯяд, ки ин уштур аз уштурҳои дуқӯҳона ба вучуд омадааст, дигаре арз мекунад, ки уштурҳои яккӯҳона ҳам аз гузаштагони ромкардашудаашон ба вучуд омадаанд. Уштурони дуқӯҳонаро уштурони Бохтарӣ меноманд, зоро ин уштурон ба Аврупо аз Бохтария – давлати бостонии Осиёи Миёна бор мекашониданд.

Уштурони яккӯҳонаро дромедор меномиданд. Ин калимаи Юнонӣ буда, маънояш тездав аст, чунки онҳо соате то бист км давида метавонистанд.

Мардум уштуронро «киштиҳои биёбон» меномиданд. Дар ҳакиқат чунин аст. Ана тассавур кунед: Дар биёбон на дарахте ҳасту на буттае ба ҷашм мерасад. Ҳама ҷо регзор. Мавчи регзор то ба уфук мерасад. Ана аз рӯи ҳамин мавчи рег оҳиста-оҳиста уштур «шино» мекунад. Ягон ҳайвони дигареро ном бурдан мумкин нест, ки мисли уштур аз чунин биёбонҳо гузашта тавонанд, ҳатто на ҳамаи мошинҳо аз чунин биёбонҳо гузашта метавонанд. Уштур бошад зери офтоби сӯзони ҷашмхиракунанда қадам мезанад ва бор мекашонад.

Рӯзҳои дароз ба даҳон хасе нагирифта роҳ меравад, зоро ӯ аз равгани дар қӯҳони худ захиркардааш истифода бурда қувват пайдо мекунад. Дар биёбон об ҳам нест, вале уштур парвое

надорад, чанд рӯз бе об тоқат карда метавонад. Ҳамин ки ба сари чашмае расид, якбора чандин сатил обро дам мекашад.

Пашми гафси уштур ӯро аз офтоби сӯзон ва сармои саҳт нигоҳ медорад. Тобистон ҳангоми тасфидани реги биёбон уштур парвое надорад, зеро сапалҳои ӯ гармиро итоат мекунад ва барои ба дӯши худ бор кардани он чорзону мезанад. Аз як саду панҷоҳ то 250 ва ҳатто то чорсад кг борро бардошта даҳҳо км роҳро мепаймояд. Ҳафтаҳо, моҳҳо роҳ меравад.

Ҳам уштурони боҳтарӣ ва ҳам дромедор ҳамеша дар хизмати одамонанд. Онҳо ба мо гӯшт, пашм, шир медиҳанд. (Аз уштур соле аз 2000 то 4000 литр шир ва аз 6 то 13 кг пашм мегиранд). Аз пашми уштур матоъҳои хуб, кӯрпаву болопӯшҳои гарму бадошт тайёр менамоянд.

Барои зиёд кардани саршумори ин ҳайвони хонагӣ ҳоло корҳои бисёре карда мешаванд. Дар дунё таҳминан 12 миллион сар уштурон мавҷуданд.

Ҳоло дар роҳҳо автомобилу поезд ва дар ҳаво самолётҳо дар парвозанд, бо вучуди ин ба ин ҳайвони меҳнаткаш одамон эҳтиёҷдоранд, зеро роҳе, ки уштур мегузарад, дигар нақлиёт гузашта наметавонад.

Шаҳодат нақлашро ба поён расонд ва расми уштурҳоро, ки худаш аз қадом қитобе кашида буд, ба кабинети биология тӯхфа кард.

Охир, имрӯзҳо бисёр бачаҳо уштуронро факат дар расмҳо дида метавонанд...

FO3

- Фозҳоро кай ром кардаанд?
- Дар кучо ром кардаанд?
- Ҷӣ тавр ром кардаанд?

Ба ин саволҳо ҷавоб додан душвор аст. Вале боварии комил ҳаст, ки гозонро одам ба паррандаи хонагӣ табдил дода, хато накард. Гӯшти ғоз, равған, пар ва тибити он ба ҳама маъқул аст.

Пари ғозро аз оғози асрҳо миёна чун воситай ҳатнависӣ истифода мебурданд, - гуфту Мавлуда ҳомӯш монд. Маълум шуд, ки дар ҳусуси ғоз ўдигар маълумоти казоие надорад. Ба Мавлуда ҳамсинфаши Нозирҷон ёрӣ расонд.

- Гози ёбой парранда аст. Агар мушоҳида карда бошед, гози ёбой дар қафас ҳам пар зада меҳоҳад парвоз намояд. Аммо ғозҳои хонагӣ рағбати парвоз ҳам надоранд. Ҳатто тирамоҳ ҳини парвозҳои хешони ёбоии худ ғозҳои хонагӣ пинакашонро вайрон накарда ба сӯе паридани ҳам нестанд. – Нозирҷон каме таваққуф намуд ва пас фурсате хотирҳояшро ғун карда гуфт:

- Умуман, ғозҳои хонагӣ табиатан дигар шудаанд. Мисол, гози ёбой агар соле 4-10-то тухм зояд, гози хонагӣ 4-8 моҳ тухм мекунад. Баъзе зотҳои

он аз 60 то 100 тухм мекунанд. Агар гози ёбай 5-6 кг вазн дошта бошад, хеши хонагии он 10-12 кг вазн дорад. Мұхимаш ин аст, ки онҳоро махсус бонӣ кардан лозим нест. Рұзона онҳоро сар медиҳанд, онҳо тамоми рұз аз канори роҳу чаманзорон, сохили күлу дарёҳо ҷарида, сер шуда бегоҳӣ ба маконашон барменарданд. Фақат фасли зимистон ба онҳо ҳурок додан лозим меояд.

Фозпарварӣ ҳам ба мисли мургпарварӣ инкишоф мейбад. Гумон накунед, ки гозро факат барои гӯшту равған ва пару тибиташ парвариш мекунанд. Фозҳоро имрӯз барои кор дар пахтазор истифода бурдан мумкин аст. Медонед чӣ тавр?

Олимон муайян кардаанд, ки ғозонро ба пахтазор сар диҳем, вай растаниҳои бегонаро чида меҳӯраду ба ниҳолҳои пахта нӯл ҳам намезанад. Ҳамин тавр 25 ғоз даҳ гектар пахтазорро як давр зада мебарояду онро аз алафҳои бегона тоза мекунад.

Ғозон ҳиссиёти таачҷубовари шунавоиро доранд. Ягон садо ё овози паст ҳам онҳоро ба ваҷд меоранд ва онҳо бонги изтироб қашида, овозҳои ачиб мебароранд. Ин хислат имконият медиҳад, ки онҳоро ба сифати посбони анбору мағозаҳо истифода баранд.

- Фоз ҳам паррандаи ачиб будааст-ку?

Духтараки куртаси сурхи гулдор пӯшида аз ҷояш ҳеста ба ҳозирон нақл кард:

- Сифатҳои гозро гуфтеду гуноҳашонро нағуфтед.

- Чӣ гуноҳ дорад ғоз? – Раҷабалӣ тааҷҷуб ҳард.

- Медонӣ, рӯзе ҳоҳарҷаи ман Нодира аз роҳ мегузашт, 4-5 гози ҳамсоямон ӯро миёнагир карда чанд ҷои ӯро пучидаанд. Тамоми баданаш сип-сиёҳу қабуд шуда омад. Медонӣ, нӯли ғоз қайҷӣ барин мепуччад...

- Ҳоҳарҷаат ба ғозон ҷақидагист!...

- Намедонам барои чӣ ғозҳо ба баъзе одамон дармеафтаанд, ба баъзеҳо кордор намешаванд! Ин ҷо низ шояд сирре бошад...

Сұхбати бачаҳоро Карим бурида савол дод:

- Магар маълум нест, ки ғозҳо кай ба одамон унс гирифта, ҳонагӣ шуда бошанд?

Маълум. Дар Мисри қадим ҳанӯз солҳои 1400 неш аз солшумории мо аз деворҳои мақбараи Фива расмҳоеро пайдо кардаанд, ки ба номи «Деҳқон ва ғозон» машҳур аст. Пас, ҳамон солҳо ғоз бо одамон ром шуда унс гирифтааст.

Вале бо эътиимод гуфтан мумкин аст, ки ром кардани ғозҳо ва ба паррандаи ҳонагӣ мубаддал гаштани онҳо дар Аврупо, Осиё ва Африқо ба амал омадаанд.

Латофат дид, ки дар ҳусуси ғозҳо сұхбат хотима меёбад, ба бачаҳо муроҷиат кард:

- Агар ман хато накунам, мо роҷеъ ба бист ҳайвони ҳонагӣ сұхбатҳои басо дилчасп оростем.

Маълумотҳои тоза шунидем ва инак бозии «Кӣ доно?» хотима меёбад.

Ман ба хулоса омадам, ки одам чӣ тавр табиати ҳайвонотро тағйир дода, ўро ба иродай худ тобеъ карда метавонад. Лекин боз ҳаминро донистем, ки одам баъзан аз дониш ва имкониятҳои худ истифода бурда ба табиат зарар мерасонад. Паррандаю даранда ва растаниву набототро несту нобуд мекунад.

Мо бояд кӯшиш кунем, ки дар ҳама ҷо табиати зебои мо зарар набинад, инкишоф ёбад ва аз мо ба насли оянда боқӣ монад, чи хеле ки аз бобоёнамон ба мо мерос мондаанд.

Табиат зӯроварӣ ва нописандиро нисбат ба худаш намеписандад ва инсонро ҷазо ҳам медиҳад.

Мундарича

МІЖДІЛІ НІЗОНДЫ

Бозии “Кій доност?”	3
Гүсфанд	6
Дұсти вафодор	9
Хамранги гандумпоя	13
Гавзан.....	16
Дурроң	19
Вашақ.....	21
Хашгав (Құтос)	22
Хари танбал	24
Харгұш	27
Мурғ	30
Мургобай	33
Мурги марчон	36
Мурги фиръавн	40
Мушобай	43
Саг	46
Сагобай	50
Кабұтар	53
Уштур	55
Ғоз	59

ИСРОИЛИ ИБРОХИМ

**БОЗИЙ
«КӢ ДОНОСТ?»**

Муҳаррир
Муҳаррири техники
Рассом
Тарроҳ

Муҳаммад Юсуф.
Камолов А.
Имоддинова С.
Юнусова Л.

Ба матбаа 24.01.2008 супорида шуд. Ба чопаш 08.07.2008
имзо шуд. Андозааш 60X84 1/16. Чопи оғсетӣ. Қоғази
офсетӣ №1. Ҷузъи чопии шартӣ 3,25. Адади нашр 2000 нусха.
Супориши №. 58

Муассисаи нашрнияти «Маориф ва фарҳанг»-и Вазорати
фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 734018, ш. Душанбе, кӯчаи Н.
Қаробоев, 17. Тел: 233-93-97, тел/факс: 233-93-97.

E-mail: najmuddin@netrt. org

ЧСШК “Матбуот”-и Вазорати фарҳанги
Ҷумҳурии Тоҷикистон. 734025, ш.Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ
Супориши №111.

